

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3189
BUHR

A 555,740

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅՆ ՆԵՐՍԵՍԻ

ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՌՅԳ

University of Michigan

Library of the University of Michigan

Department of the History of the University

University of Michigan Library

University of Michigan

ሀ ሰ ቀ ቴ ሶ ቶ

ኒ ሀ ፀ ካ ሀ ካ ሀ ኔ ቶ

ቶ.

ՀԱՅ
ԷԴԵՐ
3189
Գրեմ

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

GRAP
EREN
3189

ՍՐԲՈՅՆ

01.10.44

Ն Ե Ր Ս Ե Ս Ի

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Լ Ի Ո Յ

ՊԱՏԽՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ

87 p.

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի Տպարանի Միփրարեանց

Ռ Ե Գ - 1884

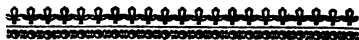
Ա Ջ Դ

Հոյակապն 'ի հայրապետս մեր
յետ Որդւոց և Թոռանց Լուսա-
ւորչին, և հազորդ հոգւոյ նոցին և
արեան, ՍՈՒՐԲՆ ՆԵՐՍԷՍ Դ, որ
պէսպէս մականուամբ կոչի, Կլայ-
եցի՝ վասն բնակութեանն 'ի Հռո-
մայական Կլայն, Երգող՝ վասն բա-
զում երգոց և տաղից և շարակա-
նաց իւրոց, և առաւել և արժանա-
պէս՝ Շնորհալի կամ Ներսէս Շնոր-
հաց. ոչ միայն ընդ նշանաւորսն 'ի
սրբոց և 'ի վարդապետաց եկեղե-
ցւոյ դասեալ, այլ և յաննմանեացն
է, անարատութեամբ վարուց և
հեղութեամբ բարուց, քաղցրու-
սոյց բանիւքն և գրովք, ատուած-

իմաց տեսութեամբք և բազմա-
 հմուտ գիտութեամբ, վայելչախօս
 շնորհաբանութեամբ և հայրախնամ
 հովուութեամբ. և ՚ի վեր քան
 զամենայն գեղեցիկ զուգախառնու-
 թեամբ առաքինութեանց՝ վսեմիցն
 և քաղցունց, յամենայնի վեհ և
 վայելուչ յարդարելով զիւր գնացս
 և գրածս. որպէս և վարքս այս
 գրեալք ոչ յետ բազմաց երջանիկ
 փոխման նորա՝ վկայեսցեն. որոյ և
 ոճ գրութեան յստակ և գեղեցկա-
 կարգ՝ արժանի մաքրափայլ և քաղց-
 րաբան հայրապետին: Իսկ գաղա-
 փար գրոցն ոչ հին և ոչ ՚ի վաղուց
 հասեալ առ մեզ, ահա մատակարար
 ըի ՚ի վայելս սիրողաց Սոփերացս.
 միանգամայն և հայելի վարուց սա
 կրթելեացն յառաքինութիւնս և
 յիմաստս, որպէս ամենեցուն վայ-
 ել է, և առաւել աշտիճանակցաց
 սորունն կամ մերձաւորաց ՚ի նոյն:

Երանի՛ ազգի՛ և մանաւանդ ժա-
մանակի՛ որ զայսպիսի ունիցի հայ-
րապետ՝ հոգւոց անվրէպ և յորդոր
առաջնորդ , և լոյս և փառք եկե-
ղեցւոյ :

**ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ
ՍՐԲՈՅՆ ՆԵՐՄԵՍԻ
ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՀԱՅՈՑ
ԵՒ ՏԻԵԶԵՐԱԼՈՅՍ
ԻՄ ԱՍՏԱՍԻՐԻ
ՍԿՍԵԱԼ Ի ՆԱԽՆԵԱՑ
ԱՆՑԻ ՆՈՐԻՆ**

Ա. ԶԱՍՑՈՒԱԾԱՅԻՆ անբաւ գը-
թութեանցն շնորհ որ միշտ առ 'ի
յօգուտ մարդկան ըստ իւրաքան-
չիւր ժամանակի առատաձիր նա-
խախնամութեամբ սրբոյ եկեղե-
ցւոյ պարգեւի, անմոռաց յիշատա-
կօք 'ի դիտութիւն ածել հանգերձ
գոհացողական բարեբանութեամբ
մեզ պարտ և արժան է: Քանզի որ-
պէս ինձ թուի, որք թագաւորա-
կան պարգեւաց գերապատուոյք
և ընդունողք լիցին՝ առաւել սիրելի
նոցունց լինիցին, քան որք անշնոր-
հակալուք և անպատուողք առ 'ի
նոցանէ բարեացն երեւեսցին: Մա-
նաւանդ թէ պատիժս պատուհա-
սից արժանապէս 'ի նոցանէ կրի-
ցեն. և զի այս այսպէս է հաւաս-
ուեալ, ապա իրաւի հարկ է մեզ
ընտրողապէս 'ի մնասակարացն

փախչել, և օգտակարացն բռնան
 հարկանել. ուստի հոգեւոր շահիցն
 առ 'ի տեսանէ հասանիցեմք: Ոչ
 զանց առնելով զայսպիսոյ աս-
 տուածազգեաց հայրապետէ և ըզ-
 տինգերաւոյս իմաստասիրէ, զոր
 պարգեւեաց Աստուած լուսատու
 եկեղեցւոյ իւրոյ յերեկոյացեալ
 ժամանակիս, և ծուլութեամբ 'ի
 մոռացոնս և աղաւաղանս մատնել:
 Վասն որոյ այսուհետեւ 'ի բաց գի-
 ցուք զթանձրամած խաւար մտաց և
 հոգւոց, մաքուր և յատակ տեսու-
 թեամբ 'ի զգալի պատաղմանց մա-
 քրեալ, իմանալի թեւօք 'ի հանդէս
 առաքինութեան սուրբ հօրս մերոյ
 և երկրորդ լուսաւորչի սրբոյն Ներ-
 սեսի ժամանեացուք. թերեւս 'ի
 նմանէ արժանացեալ առնուցումք
 զչնորհս բանի և իմաստութիւն՝ ուղ-
 ղակի և անսայթաք շարագրել զա-
 ռաջիկայ պատմութիւնս սուրբ և հո-
 մահրեշտակ վարուց նորին արժա-
 նապէս: Որ և վստահացեալ 'ի նո-
 րին աստուածայնագոյն հեղու-
 թիւն՝ հաւատամ առնուլ 'ի նմանէ

ըստ առաքելական շնորհին զհոգի
 իմաստութեանն . որով յառաջի-
 կայ նաւարկութիւնս անձնաս 'ի նա-
 ւահանգիստ պատմութեանս հա-
 սանիցեմ ճշմարտութեանն արտա-
 բերելով զբան : Քանզի ես այր
 տառապեալ, ունայն և դատարկ
 իմաստութեան վարժից, միան-
 գամայն և բնաւին բարեաց հեռա-
 ցեալ չարին հետեւմամբ, և անար-
 ժան մաքրութեան սուրբ հօրն,
 զիմօր համարձակեցայց 'ի վեր քան
 զիս մատչել գործառնութեանն :
 Այլ 'ի ձեր սուրբ և մաքուր ա-
 ղօթսդ ապուինեալ պատմեցից փոքր
 'ի շատէ Հոգւոյն սրբոյ պաշտպա-
 նութեամբ և նորին իմանալի ձե-
 ունտութեամբ, զորս 'ի նախկի
 պատմողաց ժողովելով, և զորս յի-
 մոց դիտութեանց 'ի տեղեկութենէ
 ճշմարտապատում արանց ստուգա-
 պէս լուեալ, շարահիւսեցից ըստ ի-
 մոյ տկարութեանս կարի : Եւ գուք
 ախորժաբար մտադիւրութեամբ
 լուարուք, աղօթս 'ի վերայ մեր առ-
 նելով, մտերմաբար սիրով և յօժա-

րամիտ կամօք 'ի միտ առնրւլ զօրր-
բոյն Աստուծոյ մաքուր վարուցն
հանգամանս հանդերձ գոհու-
թեամբ 'ի տէր . որպէս զի և բարե-
խօսութեան նորին արժանաւոր
գտցուք 'ի Քրիստոս Յիսուս : Եւ
արդ սկսցուք 'ի նախնեաց անտի նո-
րին . զի թէպէտ և սրբոցն մի ազգ-
Քրիստոս , բայց ոչ է 'ի ճահ շինու-
թիւն առանց հիման , և ոչ պատ-
մութիւնն առանց նախնեացն ցուց-
ման . որ և աստանոր ցուցցուք ըստ
կարգի փոխանորդելոյ զմիմեանս 'ի
հարց անտի սրբոյն և 'ի հաւուց ,
մինչեւ 'ի սորայս հասանելով հո-
վուապետութեան ժամանակ :

Բ . Ի ժամանակս բարեպաշտ ար-
քային Յունաց Կոստանդեայ Մո-
նոմախի , և Թադաւորելոյ և բարե-
սիրի , և 'ի հայրապետութեան
Հայոց տեառն Պետրոսի , այր ոմն
'ի Թադակալ տոհմէ յԱրշակունեաց
'ի պահլաւունեաց զարմէ , արեան-
առու ազգականութեամբ 'ի շա-
ռաւիզէ սուրբ Լուսաւորջին մերոյ

Գրիգորի , որդի Վասակայ պահլա-
ւունւոյ և մարտիրոսի տեառն Բըջ-
նոյ՝ Գրիգորիոս անուն . յոյժ իմաս-
տուն և հանճարեղ , և ներքին և
արտաքին ուսմամբ ներակրթեալ
վարժմամբ 'ի մանկական տիոց հայ-
կական և յունական գալրութեամբ .
մինչեւ հասեալ 'ի հռետորական
աստիճան փիլիսոփայութեան . որ և
ուղեւորեալ 'ի Թագաւորեալ քա-
ղաքն Կոստանդինուպոլիս յանդի-
ման լինէր Թագաւորին , և պա-
տուեալ յինքնակալէն և 'ի մեծա-
մեծաց պալատանն՝ ըստ արժանեաց
քաջատոհմութեանն և ըստ մեծ-
իմաստ գիտութեանն և հանճարոյն .
քանզի ընդ իմաստունսն Յունաց
աւուրս բազումս 'ի հարց և 'ի փորձ
'ի գծուարալոյծ բանից մաքառեալ
ըստ փիլիսոփայական սարասի , և
ըստ եկեղեցական օրինաց և կարգի
յաղթէր բնաւիցն , և տկարագոյն
զամենեւեան երեւեցուցանէր ան-
ճշմարիտ գիտութիւնն . հզօր գո-
լով նորա 'ի պատառախանիս , և հան-
ճարեղ և խոհական 'ի գարձուածս

բանից : Որոյ ազագու ընկալեալ լինէր յինքնակալէն զպատիւ մագիստոսութեան և գրքութեան, և առաքէր յաշխարհն արեւելից տիրեալ յոքունց գաւառաց : Որոյ եկեալ ոչ միայն մարմնակալն իշխանութեամբ հովուէր զաշխարհ ամենայն որ ընդ իշխանութեամբ նորակին, այլ և հոգեւորապէս կարգաւորէր զամենեւեան ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ : Զարգարէր զվանորայան և զեկեղեցիան աստուածային պայծառագոյն կարգօք . յարգէր զարս իմաստունս և զառաքինիս և զգասեկեղեցականաց և յանձանձէր զամենեւեան աստուածայնապէս . ժողովէր զհոյլս վարդապետաց և քրններ նոքօք անդադար զխորս աստուածայնոցն իմաստից, և զօրացուցանէր զամենեւեան 'ի գործս առաքինութեան և աստուածալատութեան : Հայր ըստ Յորայ եղեալ որբոց և այրեաց, և ստացեալ գանձս նիւթականս սերմանէր յանձինս տնանկաց և կարօտելոց :

Եւ քանզի 'ի ժամանակին յայն-

միկ զորացեալ լինէր ազանգն Մա-
 նիքեցւոց և Թոնդրակացւոց, զորս
 խլէր արմատաքի աստուածաւորաց
 վարդապետութեամբ, և մաքրէր ի-
 մաստայեղց և կորովարան թզթովք:
 Իսկ առ անհաւատան և խտացեալն
 չարութեամբ որք ըստ բնութեանն
 իժից և քարքից՝ ոչ կամէին ըսել
 զձայն թովչին ճարտարի, և ոչ առ-
 նուլ գեղ՝ ի գեղատուէն իմասանոց,
 զիջխանականն սաստ ի կիր արկա-
 նէր, և այնպէս տապալէր ի հիմա-
 նէ զհնացեալն չարութիւն: Եւ
 բարւոք կենցաղավարութեամբ և
 հաճոյական քաղաքավարութեամբ
 կացեալ փոխի յաստեացս սերմա-
 նութեամբ յանվաղձան կեանսն,
 թողլով ժառանգ բարի զամենայնիւ
 նմանեալն բարելաւութեանց նախ-
 նոյն իւրեանց պարթեւազեան պահ-
 լաւուն Գրիգորի՝ Վահրամ անուն:
 Մնեալ և վարժեալ ի մանկական
 տիոց ուսմամբ աստուածային գրոց
 և զարդարեալ ամենայն բարու-
 թեամբ. որոյ հասեալ ի հայրենին
 իջխանութեան աստիճան՝ գեղեցիկ

և պարկեշտ քաղաքավարութեամբ
 զարգարէր զանձն : Ապա զմտաւ ա-
 ծէր զտիրականն հրաման որ ասէ ,
 թէ Որ ոչ առնու զխաչ իւր և ու-
 րասցի զանձն և եկեսցէ զկնի , ոչ
 կարէ իմ աշակերտ լինել : Եւ վաղ-
 վաղակի 'ի բաց մերկանայր զաշխար-
 հական ձեւ , և լուծանէր զիշխանա-
 կանն կամար , և հրաժարեալ յիւ-
 րայոցն՝ հետեւէր 'ի միայնաստանս
 զգեցեալ զխոնարհութեան ձեւ . և
 հնազանդեալ անզբաղական կենաց ,
 ճգնէր պահօք 'ի տուէ և 'ի գիշերի
 հանգոյն մեծին Յովհաննու , և աս-
 տուածաշունչ տառից միշտ ընթերց-
 մամբ կերակրէր զբանական հոգին :

Գ . Այլ քանզի ոչ կարէ քաղաք
 թաքէլ որ 'ի վերայ լերին շինեալ
 իցէ . ընդ այն ժամանակս բարձեալ
 լինէին հովուապետքն Հայոց յաշ-
 խարհէ , և պահասեալ տունն տեառն
 Պետրոսի յարժանաւոր ժառանգա-
 ւորէ որպէս ծերացեալն Հեղեայ ,
 և մնայր տունս թորգոմեան զեւթն
 քմ առանց հայրապետի : Քանզի

աշխարհս ընդ այն ժամանակս անկեալ էր 'ի ձեռս այլազգեաց, և աթոռ կաթողիկոսութեանն վտարեալ 'ի Սեբաստիայ, և այն ընդ իշխանութեամբ Հոռոմոց. և վասն այնորիկ թագաւորք Յունաց ոչ տային թոյլ դնել զոք կաթողիկոս, սակս անառաջնորդ մնալոյ ազգիս մերոյ և այնր աղագաւ յինքեանս դառնալոյ: Յայնժամ արքայն Հայոց Գագիկ մեծաւ Զանիւ և բազում աշխատութեամբ գուն գործեալ առաքէր առ թագաւորն Յունաց մեծաւ ծախիւք. և զամուրն զՎարսայամ խնդրելոյ փոխանակեալ տայր 'ի ձեռս Հոռոմոց, և առնոյր հրաման 'ի թագաւորէն ոսկի մատանեալ կնքեալ՝ նստուցանել զո և կամեսցին յաթոռ հայրապետութեանն Հայոց: Ապա թագաւորն Հայոց Գագիկ ժողովէր զհարս Հայոց առ հասարակ, և միաբան համակամութեամբ գտեալ զարժանաւոր խնդրոյն, որպէս 'ի վերուստ ակնարկութեամբ Հոգւոյն սրբոյ յայտնեալ զգանձն ծածկեալ յա-

դարակի, և ամենեցուն համաձայնութեամբ յառաջ կոչեն զՎահրամ որդի Գրիգորի մագիստոսի զորմէ վերագոյն ասացաք. որոյ ծանուցեալ հրաժարէր ի պատուոյն, անարժան վարկանելով զինքն մեծի կոչմանն, և Աստուծոյ և մարգկան միջնորդ լինելոյն: Որոց ամենեցուն բռնագատեալ կոչեն զնա յանուն նախնոյն իւրոյ սրբոյն Գրիգորի Գրիգորիս. և արժանաւոր ձեռնագրութեամբ և հոգեւոր օծմամբ նստուցանեն յաթոռ կաթողիկոսութեան Հայկայ և Թորգոմայ: Որ վիմին հաւատոյ և անօթոյն ընտրութեան համեմատ հաստատեաց զհիմունս եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, և վերստին լուսազարդեալ պայծառացոյց համանման սուրբ Լուսաւորչին և սրբոց Թարգմանչացն Սահակայ և Մեսրովբայ. քանզի ունէր շնորհս Թարգմանութեան և միշտ քննէր զգիրս ամենայն ազգաց և զպիտանիսն՝ զոր ըստ մերս Թերի գտանէր՝ Թարգմանէր աշխատասիրաբար ինքեամբ և այլ

լովք ոմամբք ճարտարօք, և աւան-
դէր եկեղեցւոյ սրբոյ . կարգէր
տօնս վկայից և արանց սրբոց և պա-
տուէր զնոսս՝ պայծառագոյն տօնա-
խմբութեամբ, և նորագոյն թարգ-
մանեալ ճառիւք : Եւ ինքն վա-
ռեալ 'ի հուր սիրոյ նոցին խառնէր
զիւրն մշտաթոր արտասուս ընդ
սուրբ և պատուական արիւնս նո-
ցա . որ և ըստ ջերմեռանդն սիրոյն
զոր ունէր առ սուրբ վկայսն՝ ըզ-
վկայասէր անուն ընկալաւ . զոր
միշտ վերագոչէ եկեղեցի յամենե-
ցուն լսելիս զպարծանաց յորջոր-
ջումն : Հովուէր զհօտս յանձն ա-
րարեալս նմա 'ի տեառնէ ըստ օրինի
քաջ հովուապետին, և տածէր զա-
մենեան 'ի վայրս դալարս և 'ի
ջուրս հանգստեան, յաստուածայ-
ին պատուիրանացն պահպանու-
թիւն . տքնէր հանապազ վասն փրկ-
կութեան հոգւոց նոցա, և ոչ ինչ
էր նմա փոյթ, բայց եթէ անվնաս
մնալն նոցա յապականիչ գայլոյ .
չքջէր միշտ առ նոսա . և խրատէր
զամենեան գնալ յօրէնս և 'ի

պատուիրանս տեառն անարատու-
 թեամբ : Աշխատէր յընթացսն եր-
 բեմն յովանակաւ երբեմն 'ի հե-
 տիոտս , և քաղցրագոյն էր նմա աշ-
 խատութիւն մարմնոյն առ սէր աս-
 տուածայնոցն : Արհամարհեալ էին
 'ի նմանէ իրք մարմնականք , և ոչ էր
 փոյթ ինչ նմա յաղագս փառաց
 անցաւորի , այսինքն հեծանելեաց ,
 փափկերախ երիւարաց կամ զար-
 գարեալ կիսիշէից , կամ զգեստուց
 խենեշութեան՝ որով բազումք ար-
 տաքուստ զարգարին , որպէս յայտ-
 նի է ամենեցուն . նա և ոչ գոյր
 նմա տուն հանգստեան , կամ տեղի
 բնակութեան , որով հանգիստ տայր
 ակարութեան մարմնոյ 'ի բազում
 աշխատութեանցն . կամ ժառան-
 գութիւն ինչ մարմնական ստա-
 ցեալ , կամ 'ի միում վայրի բնակու-
 թիւն կալեալ , այլ պանդխտաբար
 շրջէր յերկրի , և զքաղցեալ հոգիսն
 կերակրէր աստուածային բանիւն :

Գնայր 'ի սուրբ քաղաքն Երու-
 սաղէմ , և երկիրպագանէր սուրբ
 տեղեացն որ անգ . և հասանէր յա-

րեւմուտս, ուր արդգ բազում հայոց
 իջեալ էին և լուսաւորեալ զհոգիս
 նոցա, և հաստատեալ 'ի հաւատս .
 գայր հասանէր 'ի Թագաւորեալ
 քաղաքն Կոստանդինուպոլիս և յան-
 դիման լինէր Թագաւորին և պոտ-
 րիարգին . որոց տեսեալ զայնպիսի
 աստուածազգեաց հայրապետ զար-
 դարեալ շնորհօք և իմաստութեամբ
 հոգւոյն սրբոյ, մեծաւ պատուով
 ընկալան զնա . մանաւանդ յորժամ
 խօսեցան ընդ միմեանս 'ի հարց և 'ի
 փորձ բանի, ըստ օրինի իմաստնոց և
 գտին զնա անթերի լրմամբ լցեալ 'ի
 շնորհաց հոգւոյն սրբոյ . քանզի
 քաջ տեսեալ էր յունական լեզուին
 և դպրութեանն, և յիրս և 'ի բանս
 ըստ ամենայնի վարժ և կիրթ . 'ի
 հարցուածսն խոհեմ, և 'ի պատաս-
 խանիսն զգօն և հտնդարտ . գեղ
 երեսացն բարէտեսիլ և հեղահայ-
 եաց, և բանք աստուածաներկ լե-
 զուին համեստ և քաղցրագոյն .
 յորս կապեցան սիրով Թագաւորն
 և բովանդակ իմաստնոցն ժողով:
 Յայնժամ սուրբն Աստուծոյ ըստ

խորագէտ իմաստութեանն իւրոյ
 խնդրէր 'ի Թագաւորէն և 'ի ազատ-
 րիարգէն գադարել ժամանակս ինչ
 առ նոսա և ընթեռնուլ զմատեանս
 նոցա և օգտել . յօժարեալ կարգե-
 ցին ամենեցուն որոց ընդ նմա՝ կե-
 րակուրս և ռոճիկս յարքունուստ ,
 և հրամայեցին անխնայ տալ զմա-
 տեանսն ամենայն նմա . որոյ գա-
 գարեալ անդ բազումս ժամանակս
 և առեալ Թարգմանէր զվարս սուրբ
 հարց և զպատմութիւնս վկայից , և
 զմատեանս ուղղափառ վարդապե-
 տաց , և զճառս ներբողենից որ 'ի
 տօնս տէրունիս և յիշատակս սրբոց ,
 և տայր ցայնոսիկ որ ընդ նմայն էին՝
 արք ճարտարք և իմաստունք , յա-
 րագադիր գրչութիւն և 'ի գիտու-
 թիւն բանի . զոր առեալ վաղվա-
 ղակի փոխարկէին , սրբաբանեալ
 ըստ միրումս բայի զորկա ամենեւին
 և քերեալս ըստ քերթողացն ար-
 հեսաի :

Իսկ յորժամ զկնի բազում ժա-
 մանակի բաւականացեալ լցան այ-
 նու որում փափաքէինն , կասկածէր

սուրբ հայրապետն 'ի յունականն
 խօթամիտ և բարձրայօնակ հնացեալ
 չարութենէ . զի թէ իմասցին , ոչ
 տացեն հանել 'ի նոցանէ զթարգմա-
 նեալ մատեանսն : Ապա այլ իմն
 խորհուրդ զմտաւ ածեալ , պաա-
 րաստէր զորս ընդ նմայն էին ազ-
 գայինքն իւր , և ընտրելոց արանց
 ժողով , և զորդի քեզն իւր զարդա-
 րեալն երկոքումք գեղեցկութեամբ .
 գեղեցկութեամբ ըստ մարմնոյ քա-
 ջագեղութեան , և ըստ հոգւոյ
 պարկեշտութեան և սրբութեան՝
 զարքեպիսկոպոսն զսէր Գրիգորիոս
 հանգերձ ամենայն կահիւն իւրեանց
 մտանել 'ի նաւ . և յառաջագոյն
 անցանել 'ի սահմանս Պաղեստինա-
 ցւոց . և ինքն զկնի սակաւ աւուրց
 առեալ հրաման յարքայէ , և ող-
 ջունիւ բաժանեալ յամենեցունց ,
 զի թեթեւակի բացանաւեալ հասցէ
 նոցունց : Որոց մտեալ 'ի նաւ հըն-
 չեալ ուժգին հողմոյ՝ վարէր բըռ-
 նութեամբ զնաւն , և ձգէր յԵգի-
 պտոս : Եւ քանզի աշխարհն ե-
 գիւպտացւոց ընդ իշխանութեամբ

Արաքացոց էր, երկեան երկեւղ մեծ, և ահն ունէին վարիլ յաւար և ՚ի Գերութիւն: Յայնժամ խորհուրդ իմաստութեան զմտաւ ածէր տէրն Գրիգորիոս. և զգենոյր զեկեղեցական զգեստն իւր և զգեցուցանէր զարան եկեղեցականս իւրեանց զգեստութ. զարգարեցան և աշխարհայինք ինքեանց ոսկիակուռ պատմութեանօք զորս ընկալեալ էին պարգեւ ՚ի Թագաւորէն Յունաց, և ամենեքեան պաճուճեալքնստան, մեծամեծքն ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի, և փոքունքն կանգնեցան ՚ի սպասու առաջի:

Իսկ որպէս սովորութիւն էր առաքեաց կարգեալ իշխան տեղւոյն տեսանել և իմանալ թէ զի՞նչ իցէ որ կայ ՚ի նաւին կամ ուստի՝ իցեն եկեալ. գնացին առաքեալքն և տեսին արս պատուականս և գեղեցկատեսիլս զարգարեալս պէսպէս ըզգեստութ, և հիացան ընդ սքանչելատեսիկն տեսիլ ափ ՚ի բերան եղեալ դարձան առ իշխանն, և պատմեցին նմա: Յայնժամ իշխանն

յարուցեալ գայր առ նոսա յողջոյն
 պատուով և հնազանդութեամբ և
 հարցանէր հեզութեամբ, թէ Ո՞
 ոք իցեն. և տուեալ պատասխանի,
 եթէ Ազգականք և սպասաւորք կա-
 թողիկոսին հայոց եմք, և առա-
 քեաց զմեզ յառաջագոյն, զի և
 ինքն եկեսցէ, որպէս զի տեսցուք
 զսուրբ լեառնն Սինա, և զմիայնա-
 րանս նախնի սրբոցն որ ասա, և եր-
 կիրպագեալ դարձցուք յաշխարհն
 մեր: Ապա ընկալեալ իշխանն զնո-
 սա պատուով և հանգուցանէր մար-
 դասիրաբար, և առաքէր վաղվա-
 ղակի ազգ առնէր ամիրապետին իւ-
 րեանց մեծ խալիֆային, որ էր յա-
 ռաջնորդական աթոռ ազգին իւ-
 րեանց. որ էր սյր բարի և իմաս-
 տուն, առատաձեռն ՚ի պարգեւս,
 քաղցր և ողորմած առ ամենեւեան.
 որ իբրեւ ծանեաւ՝ յոյժ ուրախ
 եղեւ, և փութանալի առաքեաց
 ածել զնոսա առ ինքն մեծաւ պա-
 տուով, զոր տեսեալ համբուրէր ըզ-
 ձական սիրով, և տեղեկացեալ հարց-
 մամբ ՚ի նոցանէ զպատճառս գա-

լըստեանն՝ ուրախ լինէր մանաւանդ յորժամ ծանեալ թէ սուրբ հայրապետն գալոց էր անդրէն , և հրամայեաց հանգուցանել զնոսա 'ի պատշաճաւոր տեղւոջ , և տալ ըզպէտս նոցա առատապէս : Իսկ արքեպիսկոպոսն տէր Գրիգորիս վաղվազակի առաքէր առ սուրբ հայրապետըն և ծանուցանէր նմա զիւրեանցն պատահումն և հայցէր փութապէս հասանել առ նոսա . և լուեալ սրբոյն Աստուծոյ զայսոսիկ , վաղվազակի մտեալ 'ի նաւ՝ անդր հասանէր . և բարեբարոյ խալիֆայն ամենայն մեծամեծովք իւրօք ելանէր ընդ առաջ նորա , և առեալ զսուրբ ձեռսն համբուրէր և դնէր 'ի վերայ աչաց և երեսաց իւրոց , և տայր մեծաւ գոհութեամբ օրհնութիւն Աստուծոյ , որ այնպիսի մեծի փառութամութեան արժանի տրար զինքն . և հրամայէր պատրաստել նմա իջեւանս պատուականս և հանգուցանէր զնոսա որպէս արժանն էր , և կարգէր նոցա սպասաւորս , պատրաստական տունել զամենայն

պէտս նոցա մեծածախ և առատա-
տուր պարգեւօք, և լցոյց զնոսա 'ի
մեծամեծաց մինչեւ 'ի փոքունս օժ-
տապարգեւ ընծայիւք, ոսկւով ա-
րարացւով և այլովք պատուականօք
զոր աշխարհն այն մատուցանէ տիե-
զերաց: Ապա յետ բազում աւուրց
տեսանելոյ զմիմեանս, և յոգնակի
խօսակցութեան խնդրէր սուրբ
հայրապետն հրաման գառնալոյ
յաշխարհն իւր: Իսկ նա ոչ առնոյր
յանձն իւր ամենեւիմբ. Թէպէտ
սուրբ հայրապետն պատճառէր և
գնէր առաջի զերկեւղն Աստուծոյ
յաղագս բազում ժամանակաց ան-
տէրունչ Թողլոյ զԺողովուրդն իւր:
Ասէր. Յայսպիսի մեծագոյն պար-
գեւէ առաքելոյ ինձ յԱստուծոյ, ոչ
երբէք զրկեալ ազքատացայց. գնէր
և այլ պատճառս բանի յաղագս ոչ
լինելոյ անդ յազգէս հայոց ունայն
զհովուելն իւր: Իսկ նա բառնայր
զպատճառանս և երգմամբ հաստա-
տէր ընդ զաշխարհն հայաստա-
նեաց ազգօք, զոր և արար իսկ, և
բազմացոյց անդ բազմութիւն յոյժ

իրր տանց տօմն հազարաց . և 'ի նո-
ցանէ բազում իշխանս և հեծեալա-
զօրս պատուեալս : Եւ տեսեալ որդ-
բոյ հայրասպետին զջերմեռանգն և
զգորովալիւր սէր նորա , թողոյր փո-
խանակ իւր անդր զորդի քեռն իւր
և ձեռնադրէր զնա կաթողիկոս Ե-
գիպտոսի , և այսու հաւանեցուցա-
նէր զբարեբարոյ խալիֆայն թո-
ղուլ զնա ելանել յաշխարհէն իւ-
րոյ : Այլ մեզ ոչ է ժամանակ
պատմել զբարէկրութիւնս 'ի նմանէ
եղեալս առ նորակերտ հայրապետն
և առ ժողովուրդն իւր . քանզի
նախկի յայլոց ճառեցաւ մանրապա-
տում և երկարագոյն ճառագրու-
թեամբ , զոր իմ ընթերցեալ փոքր
'ի շատէ 'ի պատմութիւնս նշանա-
կեցի :

Իսկ հայրապետն Գրիգորիս որ
յԵգիւպտոս , էր այր սուրբ և իմառ-
տուն , զարդարեալ գիտութեամբ և
շնորհօք աստուածայնովք համա-
նման առաքինութեան սուրբ և վը-
կայածսէր հօրն : Չոր հաստատեալ
անդ սրբոյ հայրապետին յանձն առ-

նէր Քրիստոսի զհոգիւն հանգերձ
հօտին . և ինքն գայր հասանէր յայս
կոյս բերելով եկեղեցւոյ հայաս-
տանեաց զգանձն մեծ ծածկեալ
յագարակի , զոր իւրով աշխատու-
թեամբն գտեալ աւանդէր եկեղե-
ցւոյ սրբոյ և հաստատեալ զամենե-
սեան 'ի սէրն որ առ Աստուած՝
յորգորէր բանիւ և գրով արթունա
և պատրաստ լինել հոգեւորացն , և
ինքն զնախնոյն վարս զմտաւ ածեալ
և զլուսաւորչին յիշէր զհանդէս որ
'ի կատարումն աստուածային գոր-
ծոյն 'ի միայնարանս ճգնէր : Սոյն
օրինակ և սա 'ի Սեաւ լերինն միայ-
նարանս բնակէր միշտ պարապեալ
ընթերցման սուրբ գրոց , և աս-
տուածախօս ալօթից : Եւ գազա-
րեալ 'ի նոյն ճգնութիւն ամս բա-
զումս՝ գայր յեւթամանակի 'ի սահ-
մանս Քերսոն քաղաքի առ աս-
տուածասէր իշխանն Վասիլ մակա-
կոչեցեալն Գոզ . և յազգականացն
իւրոց զօմնայր սուրբ և աստուածա-
հաճոյ Բասիլիոս անուն՝ կարգէր
փոխանակ իւր հովիւ և վերատե-

սուչ Քրիստոսի հօտին և առնէր ըզ-
կայանս բնակութեան նորա՝ ի սուրբ
անապատն , պարփակեալ լերամբ
Շուգը , և տայր ցնա յաւանգ զեր-
կուս պատանեակսն զԳրիգորիս և
զՆերսէս զորդիս մեծազօր իշխանին
Ապիրատին որդւոյ քեռն իւրոյ որ
էր եզբայր տէր Գրիգորի որ յԵ-
գիպտոս . և պատուիրէր անուցանել
զնոսա զգուշութեամբ , և ուսուցա-
նել և խրատել երկեւղիւն Աստու-
ծոյ , լինել ժառանգ սրբոյ աթոռ-
ոյն . զի մի անպայազատ մնասցի
՝ ի զարմէ նախնոյն իւրոյ սրբոյն Գրի-
գորի : Եւ ինքն փոխի յաշխարհէս
՝ ի բարւոք ծերութեան ալեւորեալ
մեծարեալ և պատուեալ՝ ի մեծէ իշ-
խանէն Վասլէ ՝ ի կեանս և ի մա-
հուն , և հանգուցեալ ՝ ի վանս Վար-
միր . ոչ ՝ ի գամբարանս նախնեաց ,
այլ ՝ ի շիրիմս օտարաց , իբրեւ զնրժ-
գեհ ոմն ըստ երգոյն Դաւթի , կա-
ցեալ ՝ ի հովուապետութեանն ամս
քառասուն :

Դ . Իսկ սուրբ հայրապետն Բա-

սխլիոս քաղաքավարեալ անարատ և անբիծ հովուապետութեամբ և հալածեալ մեծաջան աշխատութեամբ զգասս չար մշակացն որք փառամոլ ակաթիւ համբարձին զգլուխս իւրեանց 'ի վերայ սրբոյ եկեղեցւոյ Աստուծոյ՝ 'ի զօրանալ հարաւային ազգացն , և զարեամբ ազատեալն 'ի Քրիստոսէ ընդ կապալատու հարկատրութեամբ այլասեռից արարեալ , և զերախայրիս ընծայիցն տեառն և զնուէրս հոգոց մարդկան Աստուծոյ ընծայեալս՝ վարձանս պոռնկաց տուեալ և 'ի գործս չարեաց վատնեալ . զորս նհանջեալ ի մաստութեամբն իւրով հերքեաց իբրեւ զկատաղի գազանս և զգայլս ապականիչս 'ի Քրիստոսի հօռէ :

Իսկ զմանկունս Ապիրատին ըզտուեալն նմա յաւանդ 'ի սուրբ հօրէն , անուցանէր և վարժէր ի մաստութեամբ , և կրթէր յերկեւզ տեառն : Որոյ արքունս հասեալ երիցագունին Գրիգորիսի , վերակոչէր զնա յաստիճան քահանայութեան : Եւ ահա մինչդեռ ուրախ

էին 'ի Հոգին սուրբ բերկրեալ ա-
տուածային վարուք , փոխի յաշ-
խարհէս սուրբ հայրսպետն Բասի-
լիոս . և յառաջագոյն քան զեւա-
նեւն 'ի կենցաղոյս՝ գնայր յեկեղե-
ցին , և կատարէր զկարգ եպիսկո-
պոսութեան և հովուապետութեան
'ի վերայ Գրիգորիսի . և զաւանդ-
սուրբ հայրապետին Գրիգորիսի Վը-
կայասիրի ածէր յաւարտումն , և
ապա եւանէր յաստեացս թողնով
մեզ զՅեսուս ընդ Մովսեսի և զԵ-
ղիազար ընդ Ահարովնի :

Եւ արդ տէրն Գրիգորիս հոգե-
ւոր իշխանութեամբ կրթէր կա-
թոլիկոս հանուրց հայոց նստեալ,
և զօրացեալ 'ի Հոգւոյն սրբոյ բա-
րեզարդութեամբ ըսա կամացն Աս-
տուծոյ զամենայն ինչ յարգարէր .
և ըստ բնաւորական մեծի մեծիմաստ
իւրոյ հանճարոյն տնօրինիչ բարեաց
բնաւից աստուածայնոյն յընդհա-
նուրս լինէր . կրթէր և զեղբայրն
Ներսէս 'ի վարժումն իմաստից
յաստուածայնոց տառից և կարգէր
նմա դաստիարակս արս գիտնականս

սուրբա և առաքինիս : որոյ ընկալեալ 'ի նոցանէ զսերմն բանին , հարիւրաւոր որպէս երկիր արգաւանդ պտղաբերէր , և փոքր ինչ ժամանակ կրթութեան՝ ցուցանէր զվարս սուրբա և զիմաստութիւն դիտութեանն՝ յոքունց առաքինեաց և գիտնոց վեհագոյն : Զոր տեսեալ եղբօրն այնպիսի բարեզարդութեամբ արգասաւորեալ , վերակոչէ զնա 'ի կարգ սարկաւազութեան և յաստիճան քահանայութեան : Որոյ անմարմնաբար և աստուածայնապէս օպասաւորեալ մեղսաքաւիչ և կենարար սուրբ խորհրդոյն , օրինակ բարեացն տայր զանձն բազմաց , և նախանձելի լինէր ողջախոհ մոլոզացն 'ի բարիս : Քանզի վառեալ էր ամենեւիմբ 'ի հուր սիրոյն Աստուծոյ , և ոչ ինչ էր 'ի մարմնական գիշութեանց և 'ի մոլեկան զբաղանաց որ կարէր շիջուցանել զայնպիսի բորբոքումն :

Յետ որոյ բազում եպիսկոպոսաց և սուրբ արանց ժողովով մեծապայծառ հանդիսիւ եպիսկոպոսու-

Թեան արժանաւոր ձեռնարկու-
 Թեամբ և ընդունողութեամբ : Իսկ
 սուրբն Ներսէս Թէպէտ և ընկա-
 լեալ լինէր զպատիւն , այլ ոչ ինչ
 փոյթ էր նմա յաղագս մարմնական
 ինչ իրաց . այսինքն ագանեւեաց ,
 կամ հեծանեւեաց կամ սէր անցա-
 ւոր մամոնայի . որովք բազումք առ-
 մեւք խաբեալք կուրանան յիմանա-
 լի աչաց տեսութենէ : Այլ որպէս
 զանմարմին 'ի մարմնի գոլով , առ-
 վերին տեսութիւն աստուածայնոցն
 միշտ ունէր զիմանալի մասցն դիտա-
 ւորութիւն : Ոչ ունեւով մարմնա-
 կան ինչ հանգիստ , այլ անդադար
 ժուժկալութեամբ կրթութեան
 յաղթս , յընթերցումն աստուա-
 ծաշունչ տառից , և միշտ և յարա-
 կայ 'ի նոյն քննութիւն . ուստի և
 ընկալաւ զշնորհս գիտութեան 'ի
 Հոգւոյն սրբոյ , ոչ ինչ ընդհատ և
 յառաքելական դասուցն որ զՀո-
 գւոյն արբին զբաժակն 'ի սուրբ
 վերնատանն :

Մեկնէր զխորագոյն միտս բանի
 սուրբ գրոց , որով հրաշանային ընդ

քաջակորով իմաստութիւնն , և ընդ
սքանչելի սուրբ և յատակ տեսու-
թիւնն դասք ընտրեւոց վարդապե-
տացն որ զայնու ժամանակաւն էին :
Գրէր և շարժագրութիւն 2 գրոյ ,
հրաշատեսակ և վայելուչ 'ի զանա-
զան կերպս , որպէս աստուածային
մասամբ շարժահիւսեալ : Եւ գիծք
շնորհակիր և աստուածաներկ մա-
տանցն , և բանք հոգեշարժք լեզուին
արտաբերեալք 'ի յոքնահանճար
մտացն՝ օտար և գեր 'ի վերոյ երե-
ւէին մարմնականաց գիտութեանց
և իրաց : Քանզի ոչ ունէր 'ի մարդ-
կանէ և ոչ 'ի ձեռն մարդոյ , այլ 'ի
ձեռն հօր և Որդւոյ և հոգւոյն սրբ-
բոյ . որոյ մաքրեալ և յարդարեալ
էր զհոգի և զմարմին և զմիտս՝ տա-
ճար և բնակարան համագոյ Երրոր-
դութեանն :

Ե . Իսկ սուրբ հայրապետն Գրի-
գորիս , յորժամ տեսանէր զայսպի-
սի անճառելի շնորհս և զիմաստու-
թիւնն՝ աղբււրաբար յառաջ ե-
կեալ յեղբօրէն 'ի սրբոյն Ներսե-

ակ, խնդրէր հարազաաարար հոգե-
 ւոր սիրով 'ի նմանէ արծարծել այ-
 նուհետեւ զաստուածային շնորհն,
 և լոկացանել զթերին 'ի կարգս ե-
 կեղեցւոյ՝ յիշատակ նոցունց 'ի
 սուրբ եկեղեցի ապագայիցն թող-
 լով: Որոյ ընկալեալ զհրամանս և
 զազաչանս աստուածայնոյ հայրա-
 պետին, սկսանէր երգել զերգս հո-
 գեւոր պաշտամանց զոր պակաս և
 թերի գտանէր. և սուրբ ձեռինն
 գրով սուանդէր մանկանց եկեղե-
 ցւոյ՝ որք ժողովեալ լինէին առ նո-
 սա յամենայն դաւառաց 'ի սպասաւ
 ւորութիւն սրբոյ աթոռոյն, արք
 իմաստունք և շնորհազգեացք՝ յե-
 պիսկոպոսաց և վարդապետաց, 'ի
 քահանայից և 'ի սարկաւազաց:
 Զի ոչ ինչ էր նոցա ըստ այնմ ժա-
 մանակի սիրելի, բայց եթէ ընարե-
 լոց արանց և առաքինեաց ժողով:
 Որով հարսնացեալ եկեղեցի հայաա-
 տանեաց սրայծառնապէս զարդար-
 մամբ շքեղանայր, հալածեալ 'ի
 նմանէ ալլամիջին խաւար թանձրա-
 մած 'ի յանկմանէ 3. արգելիս 4. 'ի

ծուլագոյն հովաւաց 'ի ներքս մը-
տեալ . և լուսաւոր կարգ եկեղե-
ցւոյ 'ի սուրբ լուսաւորչացն հաս-
տեալ՝ յանխիւանութենէ ազգիս
մերոյ բարձեալ , և խաւարաւ մոռա-
ցութեանն նսեմացեալ խրթնատե-
սակ անզարդութեամբ : Եւ ոչ 'ի
բնաւին նիւթականացս ինչ փոյթ
էր նոցա . այլ որ ինչ եկեղեցւոյ
սրբոյ կարգ , և պայծառագոյն մաք-
րութեամբ յերկաքանցիւրսն մեղ-
սաքաւիչ մարմնոյ և արեանն տեսուն
անբիծ սպասաւորութեան , զորս
պայծառաւ և առոյգս յարդարէր .
զգեստս մաքուրս և վայելուչս եկե-
ղեցականացն կազմէր , և հոգեւոր
և մարմնաւոր սրբութեամբ՝ ուսու-
ցանէր սուրբ խորհրդոցն ազատաւո-
րել : Նորոգէր զառաջինսուրբ հարցն
հաստատեալ կարգս եկեղեցւոյ . և
զարգարէր զեկեղեցիս հայաստա-
նեաց անթերի լրմամբ : Եւ հոգե-
ւոր երգովք և քաղցրանուագ եղա-
նակօք վայելչացուցանէր զսուրբ
պատարագին խորհրդական երգսն .
որպէս զի թանձրագոյն միտք տե-

սողացն զսուրբ խորհուրդն , նայելով յայնպիսի պայծառագոյն սպասուորութիւն և սարսափելի խորհրդածութիւն , կակղացեալ անօրացին զգալի տեսութեամբն , և յիմանալին դիտաւորութիւն հասեալ օգտեսցին : Ուստի փոքր փոքր առ նոյն յաւելեալ մեծագոյն շահիցն հասանիցեն , և պարզաբար պարզագունին տեսութեան արժանացին : Երգէր և երգս տաղից քաղցրանուագ եղանակօք՝ յիմաստս բանի դաշնակեալ՝ 'ի տօնս տէրունիս , և յիշատակս առաքելոց և մարգարէից և մարտիրոսաց :

Եւ թէպէտ և հրաշալիք էին բանք երգոց նորա առ միաս իմաստութեան , բայց եւս առաւել զարմանալի էին արուեստք զանազան եղանակացն զոր աննման միմեանց յարինէր . որպէս անծախելի և յառատագոյն դանձարանէ 'ի Ճոխ և 'ի հարուստ մտացն արտաբերեալ : Եւ զի վայելուչք և զորկագոյնք էին ասացեալքն առ 'ի նմանէ և հոգւով սրբով լի՝ այնր աղագու յօժարա-

պէս 'ի միտ առնուին զնոսա . զի
 իբրեւ աղիւ համեմեալք էին . և որ
 պէս 'ի Ճախարակս Ճարտարաց քե-
 րեալ անգէզ և անգծական բայիւք :
 Առնէր և տաղաչափութեամբ վի-
 սլասանութիւնս հանգոյն տաղիցն
 հոմերոսի չափաբերեալ և 'ի մի գիծ
 աւարտեալ , մանաւանդ թէ եւս ա-
 ռաւելեալ հոգւոյն իմաստիւք հռե-
 տորացն ելլենացւոց : Շարագրէր
 բանս աղօթականս նոյն արուես-
 տիւ , սկսեալ 'ի նախնի հօրէն մինչ
 'ի կատարած յաւիտենիս այսմ . և
 ընդ 'ի նմա զմիտս և զզօրութիւն
 հնոյն և նորոյս , և զբովանդակյան
 գուածս տանցն միով գծիւ յօրի-
 նէր : Առնէր և խոստովանական դա-
 ւանութիւնս սրբաբան տառուածա-
 բանութեամբ առ սուրբ Երրորդու-
 թիւնն և միասնական աստուածու-
 թիւնն և Որդւոյ անօրէնութիւնն
 ըստ ուղղափառ դաւանութեան
 սուրբ հարցն՝ նովին տաղաչափու-
 թեամբ , յոյժ ընդունելի և հա-
 պանական ընդհանուր եկեղեցեաց
 ուղղափառաց և իմաստախոհ քն-

նողաց : Գրէր և ողբս 'ի վերայ առ-
 ման մեծին Եդեսիայ նովին արուես-
 տիւ յոյժ գեղեցիկ և յարմարական
 պատմութեամբ , որ զամենայն ըն-
 թերցողս շարժէ : Նա և զնախկի
 պատմագրեալն 'ի Մովսիսէ խորե-
 նացւոյ յաղագս նախնեացն Հայոց՝
 վերստին չափաբերութեամբ պատ-
 մէր , սկսեալ 'ի տիտանեանն Բեւայ
 և 'ի նախնոյն մեր Հայկայ , և հա-
 սուցեալ մինչեւ 'ի հարս իւրեանց և
 յինքեանս : Գրեաց և զսրբոց հրեշ-
 տակապետացն և զերկնաւոր զօ-
 րաց 4 ճառս ներբողական , և բա-
 ցայայտեաց 'ի նմա զմիտս խորա-
 գոյնս որ յաղագս նոցին ծածկեալ
 էր 'ի գիրս սուրբս . արար և երգս
 խորհրդականս և պատշաճաւորս ա-
 ւուր տօնի նոցին , և աստուած-
 իմաստ շնորհօքն պայծառացոյց զօր
 յիշատակի նոցին : Յեղլիղէր և ըզ-
 տառս այբ և բենից և ընոյր 'ի նոսա
 բաղում իմաստս բանի և խրատս հո-
 գեւորս , և 'ի բազում անգիս 'ի նա-
 խագիծս ասանցն զսուրբ անուէն իւր
 կարգէր , որպէս և յայանի է ամե-
 նեցուն :

Եւ լցեալ անթերի լոմամբ շնորհաց հոգւոյն սրբոյ, իբրեւ զծով համատարած ինքն առ ինքեան ծըփայր միշտ : Եւ իշխանութիւն մեր բարձեալ, և եկեղեցի մեր խրթնացեալ, և աշխարհն մեր յազգաց օտարաց աւերեալ, և յետին դառնագոյն և չար ժամանակի սլատահեալք, ցրտացեալ լինէին ամենեքեան առ սէր աստուածայնոցն, և ոչ ոք էր որ խնդրէր յայնպիսոյն աստուածամուխ առնէ զճառս իմաստից, կամ զմեկնութիւնս խորին խորհրդոց, զանխլացելոց 'ի սուրբ կտակարանս, առ 'ի յօգուտ մնալոյ ազգիս մերոյ՝ յիշատակ բարեաց յապագայսն զկնի եկողացն թողլով : Եւ այսր ազապաւ ծարաւի մնային յանսպառ սղբերէն, և աղքատք և թափուրք յաննիազ ճոխութենէն : Եւ քանզի կատարեալ էր նա աստուածային իմաստութեամբն, ոչ կամէր առանց խնդրոյ յանպէտս բաշխել զհոգւոյն շնորհ, և բանս պարսաւանաց կրել շնորհակալութեան փոխարէն :

Եւ արդ թէպէտ և ունէր զգի-
տութիւնն 'ի կլութսութենէ վարժ-
մանն , ուստի և յայտ յայսմանէ
էր , զի յարաժամ մելան և քարտէս
պատրաստական լինէր մերձ նմա առ
'ի գրեւ . և նա անպարապորդ միշտ
մատենան 'ի ձեռս ունեւորվ ընթեռ-
նոյր , և որոնէր և քննէր անգագար
զխորին միաս գրոց նուրբ տեսու-
թեամբ , և 'ի կարի երկարագոյն
աշխատութեանցն , թէ պատահէր
փոքր մի յարիւ 'ի բազմոցի և սակաւ
ինչ նիրհմամբ հանգչել , չըթունք
նորա իբրեւ 'ի յարթնութեան շար-
ժէին և խաղային թելագրութեամբ
Հոգւոյն սրբոյ : Որոյ զկնի իբրեւ 'ի
խթանէ ումեքէ զարթնոյր և ա-
ռեալ փութապէս զպատրաստա-
կան քարտէսն գրէր արագ տրագ ,
զոր 'ի տեսլեանն առեալ լինէր 'ի
Հոգւոյն սրբոյ , և դարձեալ ննջէր .
և նոյնպէս լինէր այս առ նմա հա-
նապազ :

Ունէր և այլ հրաշալի շնորհ ա-
ռաքինութեան . զի յորմէ հեռէ 'ի
զգայութիւն եհաս , ոչ ումեք 'ի

մանկանց զանկատար ձայնեաց զանուն , զոր ամենայն ազգք մարդկան սովորաբար ունին , և ոչ ումիք մականունն ասաց : Այլ որպէս երկոքումք հոգիացեալ էր և լուսաւորեալ աստուածային լուսովն , Լոյս վերաձայնէր ամենեցունց անուն մեծի և փոքու : Նա և այնչափ զբռնութիւն մարմնոյ սանձեաց և հետզանդեցոյց աստուածուսոյց պատուիրանին որպէս զանմարմին գոլով , և զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց ոչ խօսեցաւ բանս դատարկս և ծիծաղելիս . այլ զոր ինչ խօսէրն բան՝ լինէր հոգեւոր , յորգորումն 'ի բարիս , պատճառք սիրոյ , խրատք առ 'ի գործս առաքինութեան , միշտ ընթերցումն , և ազօթք արժանաւորք 'ի սուրբ սրտէ , խօսակցութիւն ընդ Աստուծոյ : Եւ զբնաւ զգայութիւն անձին և մարմնոյ երասանակաւ առաքինութեան ուղղէր անսայթաք յընթացս աստուածայնոցն շաւղաց . պարկեշտութեամբ առ հարկաւորսն , և ճնշմամբ սուրբ և ամենամաքուր

մարմնոյն յըստ մարմնոյան , զմարմնական ցանկութեանցն ամենեւեմք ցամաքեցուցանէր զաղբւեր :

Էր 'ի նմա և այլ ինչ առաքինութեան կիրք , որ առաւել գերագոյն է այլոց բարեաց մատանց , զոր կարի յոյժ գծուարին յերկրածնաց ոք ստացական ջանիւ կարողանայ ստանձնել . զամենագովելի հեղութիւնն ասեմ , զոր ունէր հանգոյն մեծի նախամարգարէին Մովսէսի . որ ոչ մասնաւորաբար ըստ ժամոյ ուրեք , այլ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց ոչ ումեք բարկացաւ . և եթէ լինէր 'ի պատճառէ իմեմնէ բան և կամ գործ յումեքէ արժանի բարկութեան , նա և ոչ սրտնէր կամ ցուցանէր բարկութիւն ինչ , այլ հեզ և քաղցրագոյն բանիւ աւեր . Լոյս , եթէ ոչ յիս իմայէի՝ բարկանայի քեզ :

Եւ այս էր նորա բարեաց սովորութիւնք միշտ , որ 'ի վեր է քան զմարմնոյ բնութիւն : Զոր տեսեալ եղբօրն գոհանայր զտեսառնէ որ այնպիսի մեծի փարթամութեան

եղեւ ունող . և այնչափ մեծ սիւն
հաւատոյ ետես հաստատեալ 'ի
սուրբ եկեղեցի յորովայնէ ծնողաց
իւրոց : Արոյ լծակցութեամբ ան-
թերի յօրինմամբ զարդուց ճոխա-
ցուցանէր զեկեղեցիս հայաստա-
նեաց :

Է . Ընդ այն ժամանակս ազգ-
խմայելեանք մահմետական . . . դա-
ւանմանն բռնացեալ զօրացան յոյժ
յելիցն արեւու մինչեւ 'ի սահմանս
Եփրատայ տիրեալք : Իսկ ազգք և
զօրութիւն քրիստոնէից օր ըստ օրէ
նսւաղէր . և նոքա ըստ յանցանաց
մերոց յոռանային . և զի 'ի տեսունէ
լինէր այս յաղափս մեղաց մերոց
տկարս առնելով մեզ , նոքա կար-
ծէին . . . պաշտամանն իւրեանց հա-
ճոյութեան առ Աստուած տիրել
այսքան աշխարհաց և գաւառաց , և
փրացեալ գազանաբար յարձակ
մամբ ջանոյին մահադոյն բառնալ
'ի միջոյ զազգ քրիստոնէից : Ար զայ-
նու ժամանակաւ զհոյսակաւ և զա-
մենավայելուչ քաղաքն Եփեսոսայ :

որոյ տիրէր աստուածասէր կոման
Ճաւալին, շուրջ պաշարեալ անթիւ
բազմութեամբ պէսպէս հնարիւք
բազմագիմի մենքենայիւք՝ առին յա-
ւարի և մաշեցին առ հասարակ զա-
մենեսեան 'ի սուր սուսերի, մինչ
զի զհրապարակս նորա արեամբ ո-
ռոգեցին: Սկսան առնուլ և զայլ
տեղիան, և օր ըստ օրէ անձկացու-
ցանել զքրիստոնեայս մինչեւ յա-
փըն Ովկիանոսի: Առին և զքաղաքն
զՄարաշ Գերմանիկէ, յաշխարհէ
մեծին Անտիոքայ, և ուշ եգին բնա-
ջինջ առնել զազգ քրիստոնէից:

Եւ արդ թէպէտ և 'ի բնիկ աշ-
խարհէն վտարեալ էին սուրբ հայ-
րապետքն Հայոց, ուր երիցագոյն
աթոռն էր զառաջինն՝ 'ի Շիրա-
կանն անդ, բայց զայնու ժամանա-
կաւ զետեղեալ ունէին զկայանս
բնակութեան տէրն Գրիգորիս տիե-
զերալոյս եղբարբն Ներսիսիւ յեր-
կրին Անտիոքայ, 'ի գաւառին Տըւ-
քոյ, 'ի փոքրագոյն գղեակն Ծով
կոչեցեալ. և աղօթէին առ տէր
ապրեցուցանել զնոսա 'ի չարա-

Թոյն այլասեռիցն և 'ի մարգագէմ
 գազանացն : Որ և փրկեալք լինէին
 և ապրեալք որպէս Ճնճղուկ յորո-
 գայթէ որսողաց . քանզի տէր ձե-
 ունկալու էր նոցա ըստ մարգարէին :
 Իսկ ապա տեսեալ զտկարութիւն
 զօրութեան մերասեռիցս , երկեան
 գաղարեւել 'ի նախասացեալ գղեակն
 Ծով . քանզի ոչ ունէր այնչափ ամ-
 րութիւն , որ եթէ կարող գոյր
 փրկել զնոսա յաշխարհակործան
 բարկութենէն : Ասան որոյ գէմ ե-
 դեալ կամէին իբրեւ ընդ մէջ ծո-
 վական ալեաց ճանապարհ առնել
 և անցանել յարեւելս , ալն կա-
 լեալ յանդ զօրացեալ իշխանան
 տանն Արաց և Թագաւորն Ափսա-
 ղաց : Այլ տէրն գթած որ միշտ
 ձեռնկալու է արգարոց և ոչ տայ
 Թոյլ կործանել նոցա՝ տնօրինաբար
 ներգործեալ աստուածայնապէս ,
 պարգեւեաց նոցա զանմաաչելի ամ-
 րոցն Հոռոմկայ , մերձ առ ասին ա-
 գինարուղի գետոյն Եփրատայ , 'ի
 ձեռն աստուածասէր տիկնոջ բա-
 րեբանեալ կոմսին Եդեսեայ Ճաւս .

X

ընին : Որոյ տնկեալ 'ի նմա աղգայ-
նոք և ամենայն զարմիւք , և սպասա-
ւորոք և ամենայն լիմամբ արոյ ա-
թուոյն , խաղաղացան անդորրաբար
'ի կառկած անարց և յերկեզոյն չա-
րալլակ բռնաւորացն : Եւ թէպէտ
և այլ շուրջաբնակ գաւառոքն առան-
յալ լաղդեաց մինչեւ 'ի մեծն Ան-
տիոք , այլ նոքա անմիտ լիւարցին
ամբուլութեան տեղւոյն աղագաւ և
պահպանութեան երկնակառոյց
ձեռին հզօրին :

Իսկ սոբրա հայրապետն Գրիգո-
րիս հանդերձ սուրբ եղբարքն առ-
սուածային իմաստիւք զամենայն
պետտ և զբռնաւորս և զհոյն իծից
և քարբից ամենաչար գաղանացն
ծախողաց զեկեղեցւոյ դռնինս՝ հա-
մոզէր 'ի խաղաղութիւն և ամբ-
բազմօք հասեալ 'ի բարեօք ձերու-
թեան՝ կային անդորրաբար մեծար-
գոյ և ընդունելի առ հաւատոյ թըշ-
նամիսն :

Ը . Ընդ այն ժամանակս՝ ունէր
զտէրութիւն շեռանային կողմանց

Փռիւգացւոց քաջազօր իշխանն
Թէոգորոս : Տիրէր և իշխանն Աւջին
անառիկ գղեկին Լամբրուշի 'ի
լեառնն Տաւրոսի՝ վերագիտակ մայ-
րաքաղաքին Տարսոնի , և յազգմանէ
չարին մախային ընդ միմեանս . և
վասն այսր պատճառի ոչ փոքր ինչ
խռովութիւնք և հեղմունք արեանց
լինէին 'ի մէջ երկուց իշխանացն .
մինչեւ հարկ լինել սրբազան կաթու-
ղիկոսին տեառնն Գրիգորիսի շար-
ժեւ զկորովաբան և զիմաստաւն եղ-
բայրն իւր զարքեպիսկոպոսն զտէր
Ներսէս առաքել 'ի մէջ նոցա ,
թերեւս իւրով խոհեմութեամբն
հնարեսցի զհաշտութիւն նոցա : Որ
և աշխատասիրաբար ճանապարհ
հորդեալ գայր առ նոսա և զհաւա-
տացեալ գործն արդեամբք կատա-
րէր 'ի ձեռն իւրոյ միջնորդու-
թեանն :

Եւ յայնժամ պատահէր նմա ըստ
գիպուածոյ ճանապարհին մտա-
նել 'ի քաղաքն Մամուկեստացւոց ,
ուր էր թագաւորազարմ իշխան
ոմն , առաքեալ յինքնակալէն Յու-

նաց Կիււմանիլէն, գուքս կարգեալ
 կողմանցն արեւելից, փեսայ գողով
 Թագաւորին. այր կորովամիտ և
 հանճարեղ, պատուով յառաջին
 հեծեւազորացն. ըստ յունական
 բարբառոյն՝ պատօսրատոր յորջոր-
 ջեալ: Որոյ տեսեալ զմեծահանճար
 իմաստասէրն և զտիեզերալոյս վար-
 գապետն, և զխոհական առաջնորդն
 Հայոց, յոյժ ուրախ եղեւ ուրա-
 խութիւն մեծ, յայտ արարեալ ե-
 թէ մեծ տենչումն և իլճս բաղձա-
 նաց ունէի խօսել ընդ ձեզ յա-
 տուածաշունչ գրոց: Յայնժամ կա-
 տարեալն յիմաստս դւրախութեամբ
 ընդունէր զհայցուածն, և ՚ի հայ-
 ցումն բանի պատասխանոյ հաւա-
 նեցուցանէր զբարեպաշտ իշխանն:
 Որ և Թախանձեալ զերանելին զի
 դաւանութիւն Հայաստանեաց ըզ-
 բանիւ ասացեալն գրով պարունա-
 կեալ ասցէ նմա: Որում հաւա-
 նեալ հաճոյական խնդրոյն կատա-
 րելով զհաւատով հայցուածն, գը-
 րեաց զմեր դաւանութիւն հաւա-
 տոյ, զկարգս եկեղեցւոյ, և ետ ՚ի

ձեռն յառաջասացեալ բարեպաշտ
իշխանին , այսպիսի օրինակաւ .

Խոստովանիմք զամենասուրբ
զերբորդուծիւնն Հայր և զՈրդի
և զսուրբ Հոգին յերիս անձնաւո-
րուծիւնս բաժանեալ , և 'ի մի բնու-
ծիւն և աստուածուծիւն ժողո-
վեալ : Հայր անժին և անսկիզբն
յառաջ քան զյաւիտեանս . Որդի
ծնեալ , 'ի բնուծենէ Հօր 5 , ան-
ախտ և անմարմին , նախ քան զժա-
մանակս . Հոգին սուրբ բղխումն 'ի
Հօրէ , ոչ ըստ Որդւոյ ծննդեամբ ,
այլ յառաջ և կեալ աղբււրաբար .
ինքեան միայնոյ քննելի օրինակն , և
յարարածոց անգիտելի : Եւ ոչ՝ էր
երբեմն Հայր՝ յորժամ ոչ էր ըստ
նմին Որդի և Հոգի . այլ որպէս Հայր
միշտ Հայր և ոչ յետոյ ստացեալ
զանուն հայրուծեան . նոյնպէս և
Որդի միշտ Որդի , ընդ Հօր իւրոյ
մշանջենաւոր . այնպէս և Հոգին
սուրբ միշտ Հոգի Աստուծոյ , ան-
մեկնելի 'ի Հօրէ և յՈրդւոյ : Մի
էութիւն , մի իշխանութիւն , մի
կամք , և մի արարչապետ զօրու-

Թիւն յերիս անձնաւորութիւնս ի մանի . ոչ մեծութիւն , և ոչ փոքրակութիւն . ոչ բարձրութիւն , և ոչ խոնարհութիւն . ոչ առաւելութիւն և ոչ նուազութիւն . այլ մի կարգ , մի պաշտօն , մի երկրպագութիւն սուրբ Երրորդութեանն գաւանի , որով գոյացան յոչեից եղեալքս ամենայն , երկինք երկնաւորօքն , և երկիրս երկրաւորօքս , երեւելի և աներեւոյթ արարածք յառաջինն եղեալ արարչութեան : Իսկ յերկրորդումս մի Երրորդութենէն Բանն Հօր Որդին միածին կամաւ Հօր և Հոգւոյն սրբոյ աւետեօք հրեշտակապետին Գաբրիէլի եւ յորովայն կուսին Մարիամու , ոչ նուազելով 'ի ծոցոյ Հօր ըստ աստուածային անպարագրելի բնութեանն . և ձգեալ ինքն յարենէ ամենամաքուր կուսին ուր 'ի զանգուածոյն Ադամայ , որ միացոյց ընդ աստուածութեանն իւրում անքնին և անճառելի խառնմամբն , և եղեւ երկուց կատարեալ բնութեանց յաստուածայնոյ և 'ի մարդկայնոյ

մի անձնաւորութիւն կատարեալ տնայլայլելի և անբաժանելի բնութեամբ : Ոչ փոփոխելով մարդկային թանձր և յօդական բնութիւնս յանյօդ և 'ի պարզական բնութիւն Աստուծոյ՝ զիւրն կորուսանելով : Եւ ոչ պարզ և անմարմնական բնութիւնն Աստուծոյ խառնելով ընդ բնութեան մարմնոյ՝ վրիպեաց յիւրն յաւէտ պարզութենէ . թէպէտ և ապի անմարմնոյն մարմնանալ և Բանին թանձրանալ յաղագս անքակ միութեան : Այլ և խառնի ընդ մարմնոյ անմարմին բանն , և միացուցանէ ընդ ինքեան զմարդկային բնութիւնս՝ աստուածացուցանելով զնոս խառնումամբն և միաւորութեամբն , ոչ փոփոխումն կամ՝ այլայլութիւն ունելով 'ի միաւորութեան , ըստ որում և հոգի և մարմին մարդկան . թէպէտ և գերապոյն քան զօրինակն իմանի Ճշմարտութիւնն , որպէս ընդ արարիչ և ընդ արարած գոլ համեմատութեան : Այլ միաւորեալ ըզմերս ընդ իւրումն անհասանելի յեղանակաւ , և մնացեալ անփոփոխա-

ռոյն և առեալն : Ոչ ըմբռնողապէս
 որպէս օգ և ջուր ամանի , զի յար-
 տաքս ելանելն դատարկանայ , այլ
 բնաւորապէս միացեալ 'ի վեր քան
 զքան անբաժանելի և անշփոթ մի-
 ութեամբ : Եւ առնլով զբնութիւն
 Ադամայ ոչ զոր յանմեղութեանն և
 դրախտին , այլ զոր յետ մեղանացն
 և ապականութեանն . զի և կոյսն
 . Մարիամ յորմէ մարմինն առ Քրիս-
 տոս 'ի մեղանչականին Ադամայ
 բնութենէն էր : Սակայն միաւորե-
 լով ընդ բնութեանն Աստուծոյ ,
 մեղանչականն եղեւ անմեղ , և ապա-
 կանացուն արտաքոյ անգոսնելի ա-
 պականութեան կրից . որպէս և
 հրահալելի նիւթք յորժամ ընդ
 հրոյ միանան՝ ժանգ սպականու-
 թեան եթէ իցէ ընդ . նոսա՝ ծախի .
 իսկ բնութեանն մաքրելով յապա-
 կանութենէ՝ անծախելի մնայ : Զի
 որոյ սկիզբն անապական 'ի կուռէ
 էր ծնունդն , և կատարումն անա-
 պական . զի մարմին նորա 'ի դե-
 րեզմանին ոչ ետես զամպականու-
 թիւնն . հարկ է զի և 'ի մէջ ժամա-

նակին որ ընդ ծնունդն և ընդ մահն՝
 լինել անապական : Ոչ 'ի հարկաւոր
 և 'ի կամաւոր կրիցն ասեմք անա-
 պական , այսինքն քաղցոյ և ծարա-
 ւոյ , ննջելոյ և վաստակելոյ , տըրտ-
 մելոյ և արտասուելոյ , որք ճշմարիտ
 և ոչ առ աչօք տան իմանալ մեզ զա-
 պականութիւն . զի էր ինչ 'ի նմա
 նման մերումս , և էր որ 'ի վեր քան
 զմերս . ըստ գրեցելումն՝ թէ մարդ
 է և 'ի վեր քան զմարդ . և թէ մարդ
 է և ո՞ ծանիցէ զնա : Արդ ըստ ո-
 րում հասանելոյ այսպէս եղեալ
 միաւորութեանն յեղանակ յար-
 գանդի կուսին , բնակելով 'ի նմա
 իննամսեան ժամանակաւ , հինգ
 յաւելեալ աւուրբք ըստ անգրան-
 կութեանն 6 : Եւ այն որ կարողն
 էր 'ի միում վայրկենի լինել կա-
 տարեալ , որ ըստ օրէ աճմամբ զար-
 քանայ , որպէս զի խափանեսցի այ-
 սոքիւք առ աչօք կարծել զմարդե-
 լութիւնն : Եւ ծնանի որպէս մարդ
 Աստուած մարգացեալ՝ զկուտու-
 թիւնն ծնողին անապական պահե-
 լով , զի և զծնունդն օրհնեսցէ յա-

նիծիցն , և զկուտութիւնն նախա-
 պատուեսցէ : Թշխառեցաւ աւթօ-
 րեայ , զի զուխտն որ առ հարան
 կատարեսցէ , և մեզ ուսուցէ ըզ-
 Թշխառութիւն սրտի հոգեւորա-
 պէս : Եկն 'ի տաճարն քառասնօ-
 րեայ ըստ օրինաց յնծայումն . զի
 զմարդկային բնութիւնս ինքեամբ
 ընծայեսցէ Հօր 'ի բարձունս : Փա-
 խեաւ յԵգիպտոս , զի զմայրաքա-
 ղաք կռապաշտութեանն դարձու-
 ցէ յաստուածապաշտութիւն , և ըզ-
 մեզ խրատեսցէ յօժարութեամբ
 փախչել ընդ նմա հալածանօք :
 Շրջեցաւ յաշխարհի ամա երեսուն
 աղքատութեամբ և խոնարհու-
 թեամբ ծածկելով զաստուածա-
 թիւնն , զի զմեզ ճոխացուցեալ
 բարձրացուցէ . յորժամ նորին
 ճանտարհին լինիմք հետեւող :
 Եկն 'ի Յորդանան 'ի լկուլ երեսնից
 ամաց յայանելով զփառս . աս-
 տուածութեան իւրոյ . վկայու-
 թեամբ Հօր , թէ Դա է որդի իմ . սի-
 րելի , և Հօգւոյն աղաւնակերպ իջ-
 մամբ : Մկրտեցաւ 'ի Յովհաննէ :

զի զձուրան արեւացե , և զհնու թիւնն
 մեղացն ընկզմեացե 'ի նմա , և զհոգե ,
 և որականն . մեղ տացե մկրտութիւն
 ըստ վկայելոյն Թաւրաննու , թե . նա
 մկրտեացե զձեզ 'ի Հոգին սուրբ և 'ի
 հուր : Պահեաց քառասնորեայ տ ,
 և ուրբք երկրորդ Ագամ վասն ա-
 ռաջնոյն Ագամայ զի ոչ պահեաց , և
 յաղթեաց երիւք փորձութեամբքն
 յաղթողին մարդկան . և յեա այնու
 թիկ ապա զծածուկ աստուածու-
 թեանն իւրոյ զորութիւն յայտնի
 արար աշխարհի : Զգեւա հալածե-
 լով , զհիւանդս բժշկելով , զկապ
 գնացուցանելով , զմեռեալս յարու-
 ցանելով , 'ի վերայ ծովու որպէս 'ի
 ցամաքի գնալով , 'ի ստկաւ հացից
 զքաղումս կերակրելով . զքնութիւն
 արարածոց որպէս կամէր փոփոխե-
 լով , զձուր 'ի գինի , և զկաւն 'ի լոյս
 դարձուցանելով . և զլոյս աստուած-
 գիտութեանն իւրոյ զծածկեալն իւր
 բեւ վարագուրաւ ընդ մարմնոյն
 յայտնեաց աշակերտաց իւրոյ 'ի
 թաքտվածական լերինն նախ քան
 զյարութիւնն , տէր զինքն ծանու-

ցանկելով կենդանեաց և մեռելաց
 իշխանաբար կոչմամբն Մովսիսի և
 Եղիայի : Գայ այնուհետեւ կամա-
 ւորաբար յԵրուսաղէմ 'ի չարչա-
 րանս , զի զգիրս օրինաց և մարդա-
 րէից լցցէ : Նստի 'ի վերայ իշոյ և
 յովանակի , օրինակ եկեղեցւոյ
 Հրէից և հեթանոսաց : Կատարէ
 զգատիկն ըստ օրինացն , զի զհինն 'ի
 նորս և զստուերն 'ի ճշմարտութիւն
 փոխեացէ : Լուանայ զոտս աշակեր-
 տացն , զի զնախահօրն ոտից օր 'ի
 Ծառն գիտութեան ընթացից՝ մա-
 քրեացէ զյանցանսն : Տայ զմարմին
 իւր կերակուր կենաց և զարիւն իւր
 'ի քաւութիւն մեղաց . զի որք պըտ-
 զոյն ճաշակմամբ մահացաք , զայ-
 օտսիկ ճաշակելով կենդանասցուք :
 Արթե իմով բնութեամբս առ-
 Հայր վասն իմ , զի յառաջինն գար-
 ձուսցէ 'ի փառս . և զի տացէ օրինակ
 ազգից և մեզ 'ի փորձութեան մե-
 րում : Տրտմեցաւ և արտաւտեաց
 ուրախութեանն պատճառն երկնա-
 ւորաց և երկրաւորաց , զի Բարձցէ
 զամենայն արտօսր յամենայն երե-

սաց ըստ Եսայեայ : Երկեաւ , զի
 զերկեւդն լուծցէ զմահուս . քըրտ
 նեցաւ , զի զքիրտն երեսացն Ադա-
 մայ ջնջեսցէ . ապտակեցաւ՝ զի զա-
 մօթոյ ծածկոյթ նախահօրն պատա-
 ռեսցէ . էարբ զլեղին՝ զի զդառն մե-
 ղացն ճաշակ քաղցրացուցէ . բե-
 լեռեսցաւ՝ ի խաչին՝ զի զմեզ արձա-
 կեսցէ ի կապանաց և շնորհեսցէ
 փայտ կենաց փոխանակ փայտին
 մահու . մեռաւ իշխանաբար մարդ-
 կային մահկանացու բնութեամբս ,
 և մնաց կենդանի աստուածային ան-
 մահական բնութեամբ : Ոչ ոմն մե-
 ռեալ և ոմն կենդանի ըստ բաժանո-
 ղացն , այլ մի և նոյն անձնաւորու-
 թիւն . և մի Քրիստոսն չարչարիւր
 և մեռանէր մահկանացու մարմնովն
 որ ի մէնջ , և կենդանի էր անմահ և
 կենդանաբար աստուածութեամբն
 որ ի հօրէ : Որպէս և սուրբն Ա-
 թանաս ասէ , թէ Մահկանացու
 մարմինն ոչ վնասեաց զանմահ տա-
 տուածութիւնն , քանզի անախա-
 էր . այլ մնաց մանաւանդ և ինքն ան-
 ախա անմահին զօրութեամբն : Եւ

յետ սակաւուց ատէ, թէ Մահ՝
մարմնոյն եղեւ համագոյակցին մահ
կանացուացս : Վասն որոյ և մեք
խոստովանիմք Աստուած և մարդ
զԲրիստոս . ոչ բաժանելոյ ազա-
գաւ զայս ասեմք, մի լիցի . զի նա
ինքն է չարչարեալ, աստուածային
բնութեամբն անփոփոխելի և ան-
չարչարելի . իսկ մարմնովն չարչա-
րեալ և զմահ ճաշակեալ : Յազագո
որոյ մուտրին որք ասենն եթէ այլ
ոմն է որ չարչարեցաւ, և այլ ոմն
որ ոչ չարչարեցաւ . բայց ոչ այլ ոք
է քան զԲանն որ չարչարեցաւ և
զմահ ընկալաւ մարմնովն . զի նոյն
ինքն անչարչարելի և անմարմին
բանն՝ լինել մարմին չարչարելի
յանձն եառ, զի չարչարանօք փր-
կեցէ զմարդիկ . քանզի որ ինչ
մարդկեղենն չարչարիւր մարմին
Բանին, զայն ընդ նմին գոլով Բանն
յինքն վերաբերեալ, և լինէր յոյժ
հրաշափառագոյն իր . զի ինքն էր
որ չարչարիւր : Չարչարիւր չարչա-
րելեալն՝ զի իւր ինքեան չարչա-
րիւր մարմին, և 'ի նմին 'ի չարչա-

րելու մէջ՝ և էր ինքն առանց չարչարանաց, անբաժանելի ի չարչարեցելոյ մարմնոյն. զի Աստուած գուլով Բանն՝ անչարչարելի էր բնութեամբ, սակայն ընդ չարչարելի մարմնոյն. անբաժանելի մնացեալ անմարմինն: Եւ մարմինն ունելով ինքեան՝ զանչարչարելի բանն ջնջ ջիջ տկարութեանն իւրոյ: Չայտոսիկ Աթանասիոս:

Ընդ նմին և մեք անբաժանելի գաւանեմք զաստուածութիւնն յետ մահուն ի մարմնոյն և ի մարդկեղէն հոգւոյն. և յորժամ ի խաչին երեւի և ի գերեզմանին մարմնովն, աստուածութեամբն էր ընդ աջմէ չօր և փառօք նորա լի էր երկինք և երկիր: Էր և Հայր ընդ նմա յերկրի, որպէս և ասաց. Հայր իմ ընդ իս է, և ոչ եթող զիս միայն, զի ուր Հայր է՝ անդ է և Արդի և Հոգի. և ուր Արդի՝ անդ է Հոգին և Հայր. և ուր Հոգին սուրբ՝ անդ է Հայր և Արդի: Արդ իջեալ ի գերեզման մեռեալ մարմնով և կենդանի աստուածութեամբն, արար աւա-

րումն գծովաց , և յարուցեալ յեր-
րորդ յաւուր , յարոյց ընդ ինքեան
'ի մեռելութենէ մեղաց զհոգիս
մարդկան հաւատացելոց . և եա-
յոյս մարմնոյ յարութեան ըստ նմա-
նութեան իւրում՝ յերկրորդ դա-
լըստեանն : Եւ յետ քառասնօրեայ
աւուրց վերացաւ յերկինս նովին
մարմնով յանդիման առաքելոցն , և
նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանն Հօր
'ի բարձունս ըստ առաքելոյ : Գա-
լոց է մերովս մարմնովս որով համ-
բարձաւ՝ դատել զկենդանիս և զմե-
ռեալս արդարութեամբ , և հատու-
ցանել իւրաքանչիւր ըստ գործս :

Արդ որ յաղագս սրբոյ Երրոր-
դութեանն և տնօրէնութեանն
Քրիստոսի՝ այս է մերս ճշմարիտ
խոստովանութիւն հաւատոյ , զոր
համառօտ բանիւ եղաք առաջի :

Թ . Եւ զկնի այսր ուղղափառ
դաւաճութեան գրէր երանելի հայ-
րապետն և զոր ինչ յաղագս կար-
գաց եկեղեցւոյ հայրապետանեաց , և
տօնից կարգելոց՝ ի նախնեացն պատ-

Ճառք , և լուսաւոր և աստուած-
ուսոյց բանիւ ցուցանէր զբովան-
գակն գրոց վկայութեամբ՝ ունել
մեր յառաքելոցն և 'ի նոցին հետեւո-
ղացն : Զոր ընկալեալ առնն իմաս-
տնոյ պարգեւական ընծայիւք պա-
տուեաց զերանելին և առաքեաց
խաղաղութեամբ յիւրն ճանա-
պարհն : Որոյ դարձեալ 'ի հայրա-
պետական աթոռն առ նախապա-
տիւ եղբայրն :

Իսկ դքսին 'ի ընուլ ամի ի չխա-
նութեանն իւրոյ , գարձ արարեալ
'ի թագաւորական քաղաքն Վոստան-
դինուպոլիս , և տարեալ ցուցանէր
զնամակ հաւատոյ Հայաստանեաց
բարեպաշտ արքային , որոյ անուն
Մանուիլ , և հայրապետին իւրեանց
հանդերձ կլերիկոսօք մեծի եկեղե-
ցոյն : Սքանչաւ հիացաւ արքայն ,
տեսեալ զգօրութիւն իմաստիցն որ
պարունակեալ էր 'ի բանսն . հա-
ճեալ հաւանեցաւ և ընդ ուղղադա-
ւան խոստովանութիւնն . և վաղվա-
ղակի զայր ոմն 'ի ներքինեաց պա-
լատանն՝ թագաւորական հրամա-

նաև առաքել 'ի խնդիրս սրբոց և արեա-
կոսոյսինն . արեւել . Թուզիմ առնա-
խապատիւ . եղբայրն տէր Գրիգորին
յազատեալ այսր իբի . զի անգանկազ
առաքելացի զեղբայրն 'ի Թաթնաւո-
րեալ քաղաքն ամառի արտորիարգին
և արւր ժողովոյն և ասորուածաակեր
աղբային . արպէս զի գործ բարեոք
իրաւամբք ըստ Աստուծոյ անորի-
նեացի , բարեմցի պատճառն 8 որ 'ի
միջի մերում , և ոչ համարեացի վեճ
գլորման և քար գայթակղութեան՝
Քրիստոս , այլ վեճ անկեան եր-
կուց որմոց միացուցիչ , և եղիցուք
մի ամենեքեան 'ի Քրիստոս :

Իսկ առնն առաքելոյ անցեալ ըզ-
րազում գաւառք , գայր հասաներ
յաշխարհն Միջագետաց 'ի հայրա-
պետական ակթուն զոր 'ի սկզբանն
նշանակեցաք : Եւ գտանէր վախճա-
նեալ յայնմ ամի զկաթողիկոսն
տէր Գրիգորիս 'ի վեցհարեւք և
երեքոտասան Թուականութեանն
հայոց , և կարգեալ յակթուն զեղ-
բայր նորին զտէր Ներսէս : Մատու-
ցանէր ապա զնամական արքայական

նորասպասէ հայրապետին՝ զոր նշ-
 բայր նորին գրեալ էր: Պատմէր բա-
 նիւ և զքնափառ բարեպաշտ Թագա-
 ւորին յազազս եկեղեցւոյ խաղա-
 ղութեան: Իսկ նա ունէն մատու-
 ցեալ շտեր զամենայն քաղցրու-
 թեամբ և միադնէր բանիցն զօրու-
 թեան: Եւ զի անհնարին էր յայն-
 ժամ զմեղիւր Թագաւորին կատա-
 րել յազազս ծանրագեռնի լինելոյ
 եկեղեցական հոգովք՝ պատասխա-
 նի գրէր Թագաւորին և վերադին
 երկրորդէր զքաւանութիւն մերս
 հաւատոյ՝ ի խնդրոյ արքային և
 ցուցանէր զպատճառս խափանման
 իւրոյ ընթացիցն առ Թագաւորն և
 գարձուցանէր անդրէն պատուով
 զԹագաւորական հրեշտակն:

Ժ. Բայց մեզ պարտ է ոչ ան-
 տեսաւնել զեղանակ փոփոման յաշ-
 խաքհէս սրբոյ հայրապետին, և
 զյաջորդելն զաթոռն տիեզերալոյս
 եղբօրն: Եւ արգ կացեալ երանելի
 սուրբ հայրապետն տէր Գրիգորիս
 երկայն ժամանակաւ անբամբա-

անի քաղաքավարութեամբ և հո-
 վուեալ բարեգըզհօտն, զոր ետ ցնա
 Քրիստոս ըստ Պետրոսի թէ Արա-
 ծեա զոյնարա իմ. որոյ կացեալ 'ի
 հովուապետութեանն 'ի մանկական
 տիոց և հասեալ 'ի կառարօւմն հա-
 սակի ըստ նախապետացն կարգի
 նախ քան զվախճանն ազգումն ե-
 ղեալ նմա 'ի Հրգւոյն՝ կոչեաց զե-
 պիսկոպոսունս և զվարդապետս և
 զհարս սրբոյ լերինն և զորս յայլ
 կողմանց 'ի ձեռնագրութիւն եզ-
 քօրն : Եւ թէպէտ և սուրբն Ներ-
 սէս հրաժարէր 'ի կոչմանէն, ան-
 արժան վարկանեցով զանձն մեծի
 անտեսութեանն, սակայն բռնա-
 զքօսեալ յեզքօրէն և 'ի ժողովոյն
 ձեռնագրեաց զնա յաթոռ կաթո-
 ղիկոսութեան ազգիս Հայկայ և
 տանս Թորգոմայ : Եւ իբրեւ կատա-
 րեաց զգործ հրամանին որ ազգե-
 ցաւ նմա 'ի վերուստ՝ յետ երկց
 ամսոց փոխեցաւ իբր կոչմամբ, առ
 Քրիստոս, դասաւորելով ընդ
 հարսն՝ հայրապետն, ընդ հալա-
 ծեալն վասն արգարութեան՝ համ

բերողն 'ի հալածանք և 'ի զանազան
փորձութիւնս 'ի հակառակացն ճշ-
մարտութեան . որոյ և մահ պա-
տուական եղև առաջի տեառն ըստ
մարգարէին . կացեալ 'ի վերակա-
ցութիւն հովուապետութեան ազ-
գիս հայոց ամս յիսուն և երեք :

Իսկ սուրբն և ամենայն երանու-
թեանց արժանին Ներսէս՝ արժա-
նաւոր կոչմամբ նստեալ յաթոռն
հայրապետական , տքնէր մեծաւ
վարանմամբ , և հոգայր միշտ 'ի
տուէ և 'ի գիշերի , թէ զիւրդ կա-
րիցէ զհաւատացեալն իւր բանաւոր
հօտ ըստ քաջ հովուապետին հո-
վուէլ . զի մի ոք յանմարմին գա-
զանէ որսացեալ պատառեսցի , և
գիշատեալ կորիցէ : Քանզի , որպէս
վերագոյնն ասացաք , աշխարհ ամե-
նայն յայլապետից ըմբռնեալ էին , և
ազգ մեր 'ի մէջ նոցա ցրուեալք
ընդ ոլորտս տիեզերաց , և ոչ գոյր
հնար չըջել 'ի միջի նոցա և խրատել
զնոսա և ուղղել ըստ նմանութեան
առաքելոց արքայ , յազադս ժամա-
նակին չարութեան և անխիստու-

Թեան : Նա և ոչ գոյր քաղաք Թա-
գաւորական յազգի մերում . զի անդ-
նստեւոյլ յաթոռ հայրապետու-
թեան և վարդապետութեան , 'ի
տուէ և 'ի գիշերի ուսուցանելով
Ժողովրդեան մերոյ զաստուածային
պատուիրանս : Եւ զի բաց Թողուլն
և լքանելն 'ի հովուելոյ՝ անհաւա-
տութեան համարէր նշանակ , տե-
սանելով զգառինս 'ի գայլոց յա-
վրշտակեալս և անտես առնելով .
ապա յետ բազում և պէսպէս հոգօք
անհանգիստ լինելոյ՝ ածէր զմտաւ-
գրելով առաքել յընդհանուրս և
խօսել առ ամենեսեան զպատուի-
րեալսն յԱստուծոյ 'ի հին և 'ի նոր
կտակարանս . նմանելով սյսուիկ
մեծի առաքելոյն Պաւղոսի , որ ոչ
միայն շրջելով 'ի տար աշխարհ քա-
րողէր զաւետարանն , որպէս և տ-
սէրն , Թէ Յերուսաղեմէ մինչեւ 'ի
Լիւբիկիա . այլ և 'ի կապանս գո-
լով Թղթովք հաստատէր զաշակեր-
տեալսն :

Եւ յայս խորհուրդ հաստատեալ
գրէր շրջաբերական նամակ և առա-

քէր ընդ ամենայն աշխարհ, յարեւելս և յարեւմուտս, 'ի մէջերկրեայս և որք ընդ տիեզերս երկրի ցրուեալք 'ի զանազան տեղիս. և զգուշացուցանէր զամենեւեան աստուածայնոց արատաւիրանացն պահպանութեանց: Զեպխակոպոսունա, զերիցունա, զվանականա, զիշխանա, զզինուորս, զքաղաքականա, զաւմիկս, և զամենեւեան ըստ իւրաքանչիւր կարգի խրատէր կանոնական սահմանադրութեամբ, սրպէս և յայտնի են այսօր գրեալքն 'ի միջի մերում:

ԺԼ. Ի կիր արկանէր վերստին և զողորմութիւնն զոր ունէին նախկին անուորաբար սովորութեամբ. և ըստ մեծի աստիճանին առաւելութեան առաւելոյր և 'ի տուրան աղքատաց յայտնապէս և 'ի ծածուկ: Քանզի ունէր սովորաբար առնել խորհրդազգած զոմանս՝ 9 իւրոց աշակերտացն՝ իւրում զանխլաբար խորհրդեանն՝ գնալ իմանալ և քննել, թէ ո՞րք իցէ տնայնի և հա-

սեալ 'ի յեաին աղքատութիւն , և
 ամաչէ գալ 'ի հասարակաց բաշ-
 խումն ողորմութեանն և ծանուցա-
 նել նմա : Զորս իբրեւ իմանայր՝
 տայր ցնոսա ծրարս ոսկւոյ առա-
 տասկէս , և հրամայէր ընկենուլ
 զայն ընդ երդօ և ընդ պատուհանս
 նոցա 'ի գիշերի առ 'ի լինել նոցա 'ի
 լրումն պիտոյից իւրեանց . և զգու-
 շագոյնս պատուիրէր զի մի ոք գի-
 տասցէ : և այսու նմանէր սքանչե-
 լագործ հայրասպետին 'Աիկողայոսի :
 Եւ բազում և պէսպէս առաքինու-
 թեամբ զնախնի սրբոցն բերէր ըզ-
 նմանութիւն յանձին . զմիշտ ա-
 ղօթան 'ի սուրբ օրտէ , զպահան սրբ-
 բութեան , զհամբերութիւնն 'ի ճշ-
 գունս հոգեւոր պատերազմին , ըզ-
 սէրն առ Աստուած և առ ամենե-
 սեան , զնախանձն 'ի բարիս , զհա-
 ւատն ուղիղ , զյոյսն առ Աստուած ,
 զանբաւ հեղութիւնն , զընդ ամե-
 նայնի ամենայն լինելն , զժսւժկա-
 լութիւնն յաշխատութիւնն , միշտ
 և յարաժամ ընթեռնլով և գրելով
 զբանս աստուածային , և 'ի նոյն

խոկալով անգագար . և զայլ ամե-
նայն բարեաց տեսական , զոր տկա-
րանայ լեզու պատմողաց մի ըստ միու-
ջէ պատմել : Ունէր հաստատաբար
'ի մօտի և զգրեալսն Պաւղոսի առ Տի-
մոթէոս , թէ Մի վաղվաղուկ ձեռ-
նագրութեամբ լիցիս կցորդ մեղաց
օտարաց . և ոչ զայլ ոք երբէք յառ-
տիճան եպիսկոպոսութեան կոչէր ,
բայց եթէ զարս իմաստունս և ըզ-
գիտնականս , որք վարժք և կիրթք
լինէին յօրէնս Աստուծոյ և բեւե-
ռեալք յերկեւղ նորա : Զորս մե-
ծաւ զգուշութեամբ և երկայնահո-
գի քննութեամբ ընտրէր 'ի բազում
աւուրս , 'ի ժամանակս , և ապա
յետ պէսպէս ուսուցանելոյ և խրա-
տելոյ աստուածայնօքն , առնէր առ-
տիճանի հովուութեանն արժանի :
Եւ այնպէս բարւոք հովուապետու-
թեամբ զհաւատացեալս նմա հօտ
'ի տեսունէ 'ի վայրի գաղարւոջ և 'ի
ջուր հանգստեան աստուածայնոցն
գիտութեամբ լուսաւորէր : Եւ
ոչ ինչ էր նմա և զծանեկեացս
փոյթ , բայց եթէ յօգուտ փրկու-

Թեան հոգւոց մարդկան պանել
ինչ՝ որով զիւրն ամենեքջանիկ և
լուսափայլ հոգի՝ ջանայր եւս պայ-
ծառագոյն զարգարեւ։ Քանզի ըստ
պատուածութեան զիտութեանն որ
'ի նմա՝ գիտէր թէ ոչ ինչ է սիրելի
Աստուծոյ որպէս զհոգւոց մարդկան
փրկութիւն։ յաղագս որոյ և տէրն
մեր և Աստուած զանձն 'ի մահ ետ։

Ասան այնորիկ միշտ զմերձաւորս
խրատէր աստուածիմաստ բանիւք,
և զհեռաւորան աստուածաշնորհ
ձեռացն գծագրութեամբ օգտեցու-
ցանէր հոգեւոր խրատու։ Քանզի
ուր զշնորհալից նամակս նորա ըն-
թեռնուին, որպէս յաստուածա-
հրաշ գիմաց նորա պատկառէին։
Եւ յամենայն ժամ առանց ձան-
ձրանալոյ յօժարութեամբ և աս-
տուածային սիրով տայր հարցանո-
ւացն զպատասխանիսն բանիւ և
գրով։ զգծուարահասու և զաարա-
կուսական իրան հեշտալիս և քաղց-
րագոյնս մեկնէր, և մուծանէր յի-
մանալի ոգիս և 'ի միտս խնդրողացն,
ըստ 'ի վերուստ առատապարգեւ

առեցելոյ նմա շնորհին , և ուրախ
առնէր զամենեւեան առ հապարակ
ըստ իւրաքանչիւր տխրոյից , 'ի հո-
գեծնեալ և 'ի մշտաբուղի շնորհաց
աղբերէն : Զմեղուցեալոն խրատէր
միշտ և յանդիմանէր , և քաղցրա-
գոյն և ողորջ բանիւ որսայր 'ի կեանս .
և զսուրբս և զառաքինիսն յորդո-
րէր առաւելու 'ի գործս բարիս :
Պարգեւէր 'ի վանորայս ծերունեաց
և վաանգելոց եղբարցն՝ դահեկանս
և զգեստս 'ի տէտս կտրեաց նոցա .
և զարգարէր զեկեղեցիսն ոսկեղէն
և արծաթեղէն անօթիւք , և պայ-
ծառագոյն տակէնկար զգեստիւք
բաշխման սուրբ մարմնոյ և արեանն
սեառն , և յորդորէր զամենեւեան
իմանալի և զգալի սրայծառութեամբ
սպասաւորել կենդարար և երկրպա-
գելի սուրբ խորհրդոյն :

Եւ թէ իմանայր ուրեք թէ իցէ
ոք յերիցանց կամ 'ի սարկաւազաց
որ ունիցի շնորհս և սէր 'ի հոգեւոր
գործառնութիւնսն՝ վաղձաղակի ա-
ռաքելւ և 'ի ձեռն գրոյ առ ինքն կո-
չէր , և եւս առաւել յորդորէր 'ի

նոյն , և ուսուցանէր և խրատէր յա-
րաժամ . և յոյժ սիրելի էր նմա այր՝
որ ունէր նստանձ և ողջախոհու-
թիւն 'ի բարիս և շնորհս աստուա-
ծայինս . զորս թէպէտ և հոգեւո-
րօքն ճոխացուցանէր , այլ և մար-
մնականօք ոչ թողոյր անփարթամ :
Եւ որպէս լծակցեալ Աստուծոյ ,
զարտուեալն շնորհօք 'ի նմանէ և
ինքն պատուէր , սիրէր , և յարգէր
աննախանձ մտօք որպէս հայր բարի
գթած և որդեւէր :

Ասան որոյ ընդհանուր եկեղեցի
հայաստանեաց 'ի ժամանակս սուրբ
հայրապետին Ներսիսի լուսաւո-
րեալք 'ի շնորհաց նորա , և ուրա-
խացեալք 'ի վերայ աստուածայնա-
գոյն հովուապետութեան նորա
ընդ ամենայն տեղիս գոհանային ըզ-
տեառնէ որ այնպիսի լուսաւորիչ
'ի զարմէ սրբոյն Գրիգորի պարգեւ-
եաց նոցա 'ի յետին ժամանակիս ,
և ուրախ էին ամենեքեան 'ի տէր :

ԺԲ . Բայց վերստին գառնալ
պարտ է վեղ 'ի կարգ բանի արքային

Հոռոմոց որ առ սուրբ Հայրապետն
յաղագոս միաբանութեան խնդրոյ
առեալ : Արդ առեալ զնամակս
սուրբ Հայրապետին 'Ներսէսի 'ի
ձեռս թագաւորն՝ ընթանայր 'ի մեծ
եկեղեցին ցուցանելով տիեզերա-
կան 10 հայրապետին և համագու-
մար դասուց եկեղեցականացն : Ո-
րոց հաւանութեամբ ընկալեալ շի-
նէին յառաջին գայթակղութենէն ,
զոր ունէին առ եկեղեցիս Հայաս-
տանեայց . մանաւանդ և սկիզբն
արկանէին միաւորութեան և լու-
ծանելոյ զկրճիմն պառակտու-
թեանն : Բայց զի թագաւորն՝ ա-
րեւմտական աշխարհին շփոթմամբք
զբաղեալ , անկարանայր զելն
յարեւելս ըստ հայցուածոյ հայ-
րապետին . զայր ոմն ճարտարա-
բան փիլիսոփայ արտաքին գը-
րովք կրթեալ և եկեղեցական ուս-
մամբ ճոխացեալ՝ վերստին առաքէր
առ սուրբ Հայրապետն 'ի հարց և 'ի
փորձ . որպէս զի ամենեւեմբ 'ի վե-
րայ հասցէ ճշմարտապէս կամաց
Հայաստանեայց , թէ ախորժելի է և

նոցա միաւորութեան խնդիր : Իւրոյ
եկեալ զնամակս արքային մատու-
ցանէր սրբոյ հայրապետին , որ էր
գրեալ ըստ այսմ օրինակի . Եթէ
յօժարեալ կամօք 'ի միաբանութիւն
երկուց ազգացս բոժանելոց և գմին
իրի առաքեցաք առ ձեզ զլիզիսն 11
Թագաւորութեանս մերոյ զմայստո-
թէոռէանոս , որ եկեալ խօսեսցի
ընդ ձեզ զկամս Թագաւորութեան
մերոյ , և տացէ զապացոյց սիրոյն
զոր ունիմք առ ձեզ և զկամս յօժա-
րութեան 'ի միաբանութիւն սիրոյ
բարւոք առաջարկութեանս :

Զոր առեալ զնամակ Թագաւո-
րին և ընթերցեալ , սկիզբն առնէր
հարցաքննութեան ընդ այրն իմաս-
տասէր . և 'ի բազում ժամանակս
գեգեռէին առ անտուածաշունչ
գիրս . էր ինչ յոր մի օրինակաւ
նայէին , և էր ինչ զոր իւրաքանչեւր
ոք այլով օրինակաւ Թարգմանէր . և
մանաւանդ զԹուղթս սրբոյն Կիւր-
ղի որ առ Սեկունդոս՝ զառաջինն և
զերկրորդն , որ յայտ առնէ 'ի բանս
իւր , թէ որպէս հարքն ասացին Մի

է բնութիւն բանին մարմնացելոյ : Առ այս ոչ կամեր իմաստաւէրն տեղի տալ՝ ասելոյ անճառ միաւորութեամբն մի բնութեան , այլ զերկուց բնութեանցն յատկութիւն անշփոթ պահել : Իսկ հայրապետն որովք երկոքումքն սպառազինէր ընդ առաջին սրբոցն , ընդգէմ նեւտորականացն միաւորելով 12 : Եւ յազագս այսր իրի վերստին գրէր առ Թագաւորն երեքկին դաւանութեամբ և առաքէր ընդ իմաստնոյ առն , հաստատելով գրոց վկայութեամբ զուղղափառ դաւանութիւն սուրբ հաւատոյ հայաստանեաց :

Իսկ նորա առեալ զԹուղթն հարցմամբքն և պատասխանեօքն , վասն զի զամենայնն 'ի գրի գրողմեաց , ընթանայր առ Թագաւորն : Ապա 'ի ձեռին ունելով և զպէսպէս հարցմանցն նշանագրութիւն , և զհայաստանեաց յօժարամիտ լինելն 'ի միաբանութիւնն , յայանէր զգիրն որ 'ի օրրոյ հայրապետէն առ Թագաւորն : Զոր տեսեալ բարեապապարտ արքայն զուարճանայր և բեր-

կրէր յանձն , մեծ համարելով աս-
տուածային եկեղեցւոյ զխաղաղու-
թիւն , քան զբոլոր հռոմայեցոց
տիեզերակալութեանն յազթու-
թիւն . նա և ամենայն դպագ եկեղե-
ցականացն և ամենայն թագաւորա-
զարմք մեծի պաշտօտանն 'ի ձեռս
առեալ զնշանագրութիւն հարց-
մանցն յայսկոյս յայնկոյս ընթա-
նային առ միմեանս ասելով . Տեսէք
զկաթողիկոսին հայոց խոհական
ճարտարութեանն հանճար . նայե-
ցարուք ընդ շաւիղս ուշեղ խոստա-
վանութեանն ընդ որ գնայ երանե-
լին բովանդակ զարմիւն . փառք Աս-
տուծոյ , որ տեսանեմք այսպիսի ա-
ռաջնորդ եկեղեցւոյ 'ի նուազեալս
Ժամանակ :

Քանզի այրն իմաստուն ոչ եթէ
խորհական բանին և գիտութեանն
պատմութեամբ հիացուցանէր զնո-
սա , այլ առաւել 'ի պքանչելի վա-
րուցն պատմութիւն որում ակա-
նատեան եղեւ , և զհեղահայեցու-
թիւն հոգւոյ , և զպարկեշտութիւն
անձինն , և զճգնաւորական կրօնսն

զոր ետես՝ պատմէր առաջի ամենե-
ցուն . և թէ որպէս 'ի հարցմունսն
խոնարհամիտ և 'ի պատասխանիսն
հանգարտ , խաղաղութեանն խըն-
դրող և զսիրոյն օրէնս հաստատող :
Որոյ իրազեկ եղեալ մեծամեծաց և
փոքունց , զսովորութիւնն երկրորդ-
բնութիւն եղեալ , այսինքն զառե-
լութիւնն որ առ հայաստանեայս՝
'ի զրադատ կարծեաց , 'ի սէր դար-
ձուցանեն : Եւ այնուհետեւ էր տե-
սանել մեծ համարձակութիւն մե-
րոյ սեռիս 'ի թագաւորական մայ-
րաքաղաքին եկեղեցիս և առ ամե-
նեանն արդարացեալս 'ի հարց և
'ի փորձ :

ԺԳ . Եւ ինքն հայրապետն՝ Ներ-
սէս յետ արձակելոյ զթագաւորա-
կան նամակն ըստ վերոյ գրելոցդ
խոսաման՝ ժողովոյ հրաման հանէր
յամենայն հայաստանեայս , սկսեալ
յաթոռոյն յԱղուանից մինչեւ 'ի
կողմանս Սուրացոյ , և մինչեւ ցա-
րեամտային կողմանս , զի ամենեքին
'ի միասին եկեալ եպիսկոպոսք և

վարդապետք , հարք վանաց , Ճգնող
կրօնաւորք առ 'ի քննել զխնդիրն
խաղաղութեամբ , և ամենեցուն
միաբանութեամբ պատասխանել :

Իսկ անքննին դատաստանն Աս-
տուծոյ և անհասանելի խորքն՝ 'ի
նոյն ամի վերափոխէր զերանելի ըզ-
հայրապետն սուրբ , փոխադասեալ
յանվաղձանն խաղաղութիւն , յամ-
սեանն աւգոստոսի որ օր երեքտա-
սան էր , յաւուր հինգշաբաթւոյ ,
և 'ի թուականութեանս Հայոց վեց-
հարեւր քսան և երկու . և մնաց այս
գործ անկատար մինչեւ ցայս վայր :
Քանզի 'ի Ճգնաւորական կրօնից
տկարացեալ երանելոյն ըստ մար-
մնոյ յայնժամ ճնշէր ցաւօք պար-
կեշտ անձն : Եւ հասեալ առաւ-
նայինն եղանակ 'ի վերայ ջերմային
օգովքն՝ տապացուցանելու զսուրբն ,
և վաղվաղակի վախճանէր : Սուգ-
մեծ հասեալ եկեղեցւոյ մեր և բո-
վանդակ զարմիս . և ոչ միայն մեզ ,
այլ հասեալ համբաւն 'ի թագաւո-
րական քաղաքն , վշտանայր քարե-
պաշտ արքայն և հոռաչանք բռնի :

Եւ ծ զգայարանս և արժեռն բարձաւ
այսօր եկեղեցւոյ Աստուծոյ . զըկե-
ցան . ճացաստանեայք . յերկրորդ
լուսաւորչէն իւրեանց . ո՛վ երանե-
լի սուրբ հայրապետ , զիմորդ զեմս
փափաք անկատար թողեալ ժամա-
նեցեւր առ Քրիստոս . սակայն միք
շարժանի յիշատակի անուն քո
ընդ առաջին սրբոցն դասակարգեմք
տօնախմբելով ուրախութեամբ 'ի
Քրիստոս : Եւ պատուէր հրամանի
եւ 'ի Թագաւորական քաղաքին ե-
կեղեցիոն յիշատակել զնա ընդ ա-
ռաջին սուրբան տօնախմբութեամբ :

Իսկ զհոգիացեալ մարմինն սուրբ
հայրապետին Ներսիսի մեծաւ պա-
տուով և առաքինեաց և վարդապե-
տաց ժողովով , մեծապայծառ հան-
դիսիւ . հանգուցին յարժանաւոր
դամբարանի 'ի հիմունս սուրբ և գե-
ղասպաճոյճ տաճարին , որ շինեցաւ
յանունս սրբոցն Գրիգորի Լուսա-
ւորչին՝ յորդուցն եղբօր իւրոյ 'ի
տեղ Գրիգորիսէ . քանզի նա յաջոր-
դեաց զաթոռս հայրապետութեանն
հայոց զինի սրբոցն Ներսիսի , որ և
ՆԵՐՍ . ՀՆՈՐԶԱԼԻ 6

առաւել զարդարեաց զսուրբ աթոռն, ամենավայելուչ տաճարին շինմամբ, և ճոխացոյց երեւելի և պատուական սպասուք. և ետ բերել զնշխարս սուրբ հայրապետին և նախնոյն իւրեանց զտէր Գրիգորիսի Վկայասիրի և ամփոփեաց 'ի հիմունս նոյն տաճարի մերձ առ դամբարանս երկուց հայրապետացն Գրիգորիսի և Ներսեսի :

Արդ կացեալ սուրբն Առտուծոյ 'ի հայրապետութեանն ամս ինն բարւոք և գեղեցիկ կենցաղավարութեամբ՝ զընթացսն կատարեալ և զհաւատան պահեալ ըստ Պաւղոսի, փոխեցաւ յանվախճան և յերանելի կեանսն, և հանգեաւ 'ի դասս առաքելոց և մարգարէից և ուղղագաւան հարց և վարդապետաց :

ԺԴ. Իսկ 'ի Թուականութեանս Հայոց վեցհարեւր ութսուն և ինն, զկնի եւթանասուն և եւթն ամի վերափոխման սրբոյ հայրապետին Ներսեսի, 'ի հրամանէ և 'ի յորդորմանէ սուրբ վարդապետին Յովհան-

նու 13 շարագրեցի զպատմութիւնս սուրբ հայրապետին Ներսիսի և իւրոց նախնեացն Ճմարտաճառ և անսուտ պատմութեամբ, 'ի ժամանակս քրիստոսապսակեալ բարեպաշտ թագաւորին հեթումոյ յաշխարհիս Կիւլիկեցւոց, որ երրորդ է 'ի Լեւոնէ բարեպաշտէ առաջնոյ արքայէ այսմ նահանգի:

Արդ վայելողք այսմ լուսազարդ սրբոց արանց պատմութեանց, յիշեսցիք սիրով 'ի Քրիստոս զվերոյ նշանակեալ անուանս, և փոխարկեսցիք առանց հաաանելոյ յիւրաքանչեւր փոխարկութեանց, զի և զձեզ գրեսցէ Քրիստոս 'ի դպրութիւն կենաց. որոց լիցի ամենեցունց՝ բարեխօսութեամբ սուրբ և երջանիկ հայրապետացն արժանի լինել արքայութեանն երկնից ընդ ամենայն սուրբս, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր. որում վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ յաւիտեանս. ամէն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

- 1 . Յօր . ոչ անընդհատ :
- 2 . Որ առ մեկ արդ վայելչագորութիւն կամ գեղագորութիւն աւելանի :
- 3 . Յօր . 'ի յանգմէ :
- 4 . Յօր . պաշտօնէր զօրաց :
- 5 . Մինչեւ պէսպէս հերձուածոց
, և Գերձասիրաց հակաճառից
սարդեալ յեկեղեցի , հարբ
սուրբ և Յոյնք և Լատինք և Ասորիք և հայք՝ աներկբայ ողջ
մըտութեամբ վարէին բառիւքս և
բանիւք՝ որով և սուրբս այս հե-
տեւող վարուց նոցին և բանից . և
այսպէս 'ի Բնութենէ Հօր Թարբ-
մանեն զհամագոյակիցն . և 'ի
խօսելն զՀոգւոյ Աստուծոյ , ոչ
միշտ յարեն և զ'ի յՈրդւոյ , նա
ղի չեւ եւս էր Ս . Ժողովոյն վըճ .

ռեալ զայնմանէ : Այսպէս և զՔրիստոսի բնութեանց՝ խառնումն անեն նովին մտօք՝ որով աւսի անբաժանելի միաւորութիւն . և զի մի ոք յայլախոհից բռնազբօսիցէ զբանն՝ յաւելուն առ նմին զբառսդ անճառ , անփին , անայլայլէլի , և այլն , 'ի նշանակ ամբողջութեան և անշփոթութեան երկուցն եւս բնութեանց 'ի Քրիստոս :

6 . Արդարեւ ըստ հայ ամսոց յաւելու հինգ աւուրբք քան զինն ամսեան ժամանակս բնակութիւն Քրիստոսի յարգանդի Ա . Կուսին . զի երեսնօրեայք են ամիսք Հայոց ամենայն . իսկ ըստ անդրանկո-թեան բան՝ ոչ թուի պատճառ :

7 . Որպիսիք են Նեստորականք :

8 . Յօր . պակասէր Բաճշի պար :

9 . Յօր . պակասէր Ղոճան , :

10 . Չի այսպէս անուանելին զանձինս հայրապետքն Կոստանդնուպոլսոյ :

11 . Լիզիոն՝ թուի ըստ յունական

ձայնին՝ Լուծիչ, այսինքն մեկնիչ
և լուծիչ խնդրոց բանից :

12. Այսինքն է, ըստ մտաց սրբոց
հարցն նախնեաց մեկնէր զնոցին
բանս, թէ որպէս մի բանն երկու
նշանակութեամբք առ զանազան
կարծեօք հակառակեալսն՝ պատ-
շաճեցաւ 'ի նոցուն. և թէ որպէս
միաւորելով ընդդէմ՝ նեստորա-
կանաց, որք զանձն և զբնութիւն
շփոթեալ՝ յերկուս անձնաւո-
րութիւնս զՔրիստոս զատուցա-
նէին, ասացաւ Մի բնութիւն՝
իրրու նշանակ միութեան անձին :

13. Ոչ է յայտ ո՛ր իցէ Յովհաննէսդ-
վարդապետ, և ոչ՝ հեղինակ գե-
ղեցիկ պատմութեանս, գուցէ
գաղափարողի զեղեւալ զանունն :

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04241 5219

ՍՈՓԵՐՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆՔ

- Ա. Բանք նախնի իմաստասիրացն Յունաց :
- Բ. Սրբոյն Սահակայ պատմութիւն վարուց ,
Տեսիլ , Խրատք և Թուղթք :
- Գ. Յովհաննու Սարկաւազայ Ծառ յաղագս
Քահանայութեան :
- Դ. Յովհաննու Ոսկերեւանի և Գրիգորի սար-
կաւազապետի ներբողեան 'ի Ս. Գրի-
գոր Լուսաւորիչ :
- Ե. Յովհաննու Սարկաւազայ , Վարդանայ
Բարձրբերդցւոյ և Յովհաննու Երզնկա-
ցւոյ ներբողեան 'ի Ս. Գրիգոր Լուսա-
ւորիչ :
- Զ | Պատմութիւն Սրբոյն ներսիսի Պարթևւի
Է | Հայոց Հայրապետի :
- Ը. Վկայաբանութիւն Թաղէոսի առաքելոյ և
Սանդխտոյ Գուսին :
- Թ. Վկայաբանութիւն Հուշանկան :
- Ժ. ներբող . յորդիս և 'ի Թոռունս Լուսա-
ւորիչն :
- ԺԱ. Վարք Ս. Ծեսարոպայ և Եղիշէի :
- ԺԲ. ներբող 'ի Ս. Քառասունն . և Վարք
Ս. Սահակայ և Համաղասոպայ :
- ԺԳ. Ողբ վասն չարեացն աշխարհիս Հայոց և
վկայաք . Ս. Վահան , Գողթնացւոյ :
- ԺԴ. Պատմութի վարուց Ս. ներս. Հնորհաւոյն :